

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Blízké vztahy v pěstounských rodinách

Vypracoval: Eliška Smíšková
Vedoucí práce: Mgr. Zdeňka Bajgarová, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 12.7.2018

.....

Eliška Smíšková

Poděkování

Na tomto místě bych především ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Zdeňce Bajgarové, Ph.D. za její vstřícnost, ochotu, cenné rady a čas, který mi věnovala při psaní bakalářské práce.

Poděkování patří i pěstounkám a jejich rodinám, za jejich otevřenost, sdílnost, čas a ochotu se na výzkumu podílet.

Také bych ráda poděkovala sociálním pracovnícím na městském úřadu pro Prahu 4 za pomoc při hledání pěstounských rodin.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá mapováním blízkých vztahů v pěstounské rodině. Především se snaží přiblížit prožívání uvnitř pěstounské rodiny z pohledu matky pěstounky.

Cílem praktické části je zjistit, jak matky pěstounky vnímají a prožívají vztahy v rodině. Tedy přiblíží motivaci pěstounů, příchod dítěte do nové rodiny a jeho adaptaci v ní, mapuje sourozenecké vztahy a vztah partnerský a s tím související výchovu dětí.

Pro výzkum bylo zvoleno kvalitativní šetření, kdy za pomoci polostrukturovaných rozhovorů jsou získávány informace od pěstunek, které vykonávají buď krátkodobou pěstounskou péči nebo dlouhodobou, která zahrnuje i příbuzenskou pěstounskou péči. Následně jsou vytvořeny kazuistiky jednotlivých pěstounských rodin a získaná data jsou zpracována pomocí metody vyložení karet.

Výsledky šetření ukazují dva typy prožívání vůči přijatému dítěti uvnitř rodiny, se kterým pak souvisí motivace, partnerský vztah, sourozenecký vztah i výchova dítěte. První typ rodin přijímá rodičovskou identitu vůči dítěti a druhý ji nepřijímá. Výsledky potvrzují stabilnější partnerský vztah po příchodu přijatého dítěte, také motivaci pomoci dítěti doplněnou o další potřeby jednotlivých rodin a starostlivost a péči ze strany získaných sourozenců.

Klíčová slova

Pěstounská péče, rodina, prožívání v rodině, partnerský vztah, sourozenecký vztah, motivace, výchova

Abstract

The bachelor thesis deals with the mapping of close relationships in a foster family. It tries primarily to approach the experience within the foster family from the point of view of the foster mother.

The aim of the practical part is to find out how foster mothers perceive and experience relationships in the family. It brings us the motivation of the foster parents, the arrival of the child in the new family and its adaptation in it, and maps the sibling relations, the partnership relationship and the related raising of the children.

For my research I have chosen the qualitative method, where data was collected by the semi-structured interviews from foster carers who either perform short-term care or long-term care, including family care, is selected. After that the case study of individual foster families are created and the data obtained is processed using the card unloading method.

The results of the research show us two types of experience of the foster child in the family, which are related with the motivation, the partnership, the sibling relationship and child raising. The first type of family accepts parental identity against the child, and the other does not accept it. The results confirm more stable partnership after the arrival of the foster child, as well as the motivation to help the child with the other needs of the individual families and the care from the siblings.

Keywords

Foster care, family, experiencing in the family, partnership, sibling relationship, motivation, children raising

Obsah

1	Úvod	9
2	Teoretická část	10
2.1	Rodina	10
2.1.1	Definice rodiny	10
2.1.2	Funkce rodiny	11
2.2	Náhradní rodinná péče v České republice	12
2.2.1	Adopce	12
2.2.2	Poručenství.....	12
2.2.3	Svěřenectví.....	13
2.2.4	Pěstounská péče	13
2.2.4.1	Dlouhodobá forma pěstounské péče	14
2.2.4.2	Příbuzenská pěstounská péče	14
2.2.4.3	Přechodná forma pěstounské péče	15
2.2.4.4	Motivace k pěstounské péči	15
2.3	Teorie attachmentu	16
2.4	Deprivace	18
2.4.1	Dítě s poruchou připoutání	18
2.4.2	Dítě s narušenou citovou vazbou v náhradní rodině.....	19
2.5	Genetické dispozice	20
2.6	Charakteristika vývojových období ve vztahu k NRP.....	20
2.6.1	Kojenecké období	21
2.6.2	Batolecí věk	21
2.6.3	Předškolní věk.....	22
2.6.4	Školní věk	23
2.6.5	Období dospívání	24
2.7	Příprava členů rodiny na příchod dítěte	24
2.7.1	Vztah mezi náhradním rodičem a dítětem	25
2.7.2	Partnerský vztah.....	25
2.7.3	Vlastní děti v rodině.....	26
2.7.4	Prarodiče	27
2.7.5	Vlastní rodiče dítěte	27
3	Praktická část.....	29
3.1	Cíle výzkumu	29
3.1.1	Výzkumné otázky	29
3.2	Výzkumná metoda	29
3.3	Výzkumný vzorek.....	30

3.4	Sběr dat	30
3.5	Analýza dat	31
3.6	Etické otázky.....	31
4	Výsledky.....	32
4.1	Kazuistiky	32
4.1.1	Kazuistika Sebastian	32
4.1.2	Kazuistika David.....	34
4.1.3	Kazuistika Lily.....	37
4.1.4	Kazuistika Maruška	39
4.1.5	Kazuistika Martina.....	42
4.1.6	Kazuistika Petr.....	45
4.2	Srovnání kazuistik.....	49
4.2.1	Motivace	49
4.2.2	Doba přijetí dítěte do pěstounské rodiny	49
4.2.3	Předchozí péče dítěte	50
4.2.4	Biologické děti pěstounů	50
4.2.5	Důvod zařazení dítěte do pěstounské péče	51
4.2.6	Kontakt s biologickou rodinou	51
4.2.7	Vztahy mezi přijatým dítětem a pěstounem	52
4.2.8	Anamnéza dítěte	52
4.2.9	Adaptace	53
4.2.10	Partnerský vztah.....	53
4.2.11	Výchova	54
4.3	Souhrn výsledků výzkumu.....	55
5	Diskuze.....	58
6	Závěr	61
7	Seznam literatury.....	63
8	Přílohy.....	65

1 Úvod

Bakalářská práce se zabývá problematikou pěstounských rodin. Z náhradní rodinné péče jsem si vybrala právě pěstounskou péči, protože není veřejnosti natolik známá jako adopce. Motivace k problematice této práce vychází z několika důvodů. Prvním stěžejním důvodem pro mě byla snaha prohloubit znalosti o tom, jak funguje rodina, ve které pěstouni nezískávají veškerá práva biologických rodičů a zároveň přijímají nové dítě do již vytvořené rodiny. Zajímá mě, jaké procesy a změny probíhají v rodinách, jaké vztahy se vyvíjí v pěstounské rodině, když se jedná o příbuzenský vztah mezi pěstounem a dítětem nebo dítě přichází do rodiny, která je pro něj cizí.

Práce je rozdělena do dvou částí. První teoretická část se zabývá systémem náhradní rodinné péče v České republice se zaměřením na pěstounskou péči, která má několik forem. Dále vysvětluji teorii vazby jako východisko chápání procesů, které se v náhradní rodině odehrávají. Následně přibližuje projevy dítěte s poruchou připoutání, a to i v náhradní rodině. Poté popisují adaptaci dítěte v pěstounské rodině a faktory, které tento proces ovlivňují. Na straně dítěte jsou to faktory jak jeho genetické dispozice, tak zážitky, které předcházely jeho příchodu do náhradní rodiny. Adaptace dítěte v nové rodině je také ovlivňována i charakteristikami této rodiny, především tedy vztahy mezi sourozenci, prarodiči a partnerským vztahem rodičů.

Druhá část práce se týká kvalitativního šetření, jehož cílem bylo mapovat vztahy, které se vytvářejí v pěstounské rodině. Za tímto účelem jsem prováděla polostrukturované rozhovory s matkami, ve kterých jsem se zjišťovala, jak se z jejich pohledu vyvíjely vztahy v rodině po tom, co dítě bylo přijato do péče.

2 Teoretická část

2.1 Rodina

2.1.1 Definice rodiny

Langmaier a Kňourková (1988) definují rodinu jako „institucionalizovanou biosociální skupinu vytvořenou přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistují pokrevní pouta, a z jejich dětí.“

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí, která vznikla především z potřeby děti ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život (Matějček, 1994a).

Rodina je tedy jedinou společenskou skupinou, která existuje na naší Zemi bez ohledu na společenské zřízení nebo geografickou oblast. Liší se růzností svých forem a vnitřních zákonitostí, ale některé hlavní rysy z ní činí jednotku, která je všudypřítomná (Matějček, Dytrych, 1997). Je to systém, který je dynamický a plný vzájemných interakcí, vztahů a provázanosti. Rodina je též zapojena do širšího společenského systému, k němuž patří příbuzenstvo, sousedé, přátelé a všichni ostatní, kdo rodinu obklopují a jsou s ní v kontaktu. Ovlivňují ji a sami jsou stykem s ní ovlivňováni. Má také schopnost sebezáchovy a sebeopravy, tedy pokud je rodinný systém ohrožený nebo už narušený, má schopnost se znovu stabilizovat. (Dytrych, Matějček, 1997).

Je potřeba uvést pojmy jako **nukleární rodina**, kterou tvoří otec, matka a jejich dítě (děti). V naší kultuře se jedná o prazákladní typ, který by měl tvořit ten nejpevnější celek, ve kterém se odehrávají všechny důležité funkce rodiny, o kterých se bude hovořit dále. Kromě rodičů a dětí se rodina skládá především z prarodičů, ale také jiných pokrevních příbuzných, mluví se tak o **rodině rozšířené** (Matějček, Dytrych, 1997).

Rodina je důležitá jak pro dítě, tak pro jeho rodiče či vychovatele, protože uspokojuje základní psychické potřeby a utváří osobnost dítěte. Osobnost ovlivní nejen rodinné prostředí a výchovné působení rodičů, ale také v jakém pořadí přijde dítě na svět. K představě rodiny a domova dospíváme ve věku kolem dvou let (Jedlička, 2004). V rodině se vytvářejí hluboké a trvalé citové vazby mezi dítětem a vychovatelem. Tím uspokojuje dítě

potřebou **životní jistoty**, jednu ze čtyř potřeb, které jsou podle Matějčka v rodinách uspokojovány. Jednou z dalších důležitých potřeb je **otevřená budoucnost**, jako je společné prožívání, plánování a formování osobnosti dítěte. Velký přísun podnětů z okolí rozvíjí centrální nervovou soustavu, a tím se uspokojuje **potřeba velkého přísunu podnětů** zvenčí. Jako další je **potřeba smysluplného světa**. Tu docílíme podněty, které u dítěte stimulují řád a smysl. Podporujeme dítě, aby se učilo pro radost, a napomáháme uvádění „smyslu do dění světa“. **Potřeba vlastní společenské hodnoty** přináší utváření identity neboli vědomí vlastního já čili sebevědomí. Velký význam raným zážitkům z dětství přikládá hlubinná psychologie, která studuje a analyzuje vztahy dítěte k rodičům (Matějček, 2007).

2.1.2 Funkce rodiny

Rozlišují se čtyři zásadní funkce rodiny:

- 1) **Funkce reprodukční** – plození dětí a vytvoření stabilní reprodukční základny
- 2) **Funkce ekonomická** – zajišťování členů rodiny původně výrobou, nyní spíše obstaráváním nezbytných statků a prostředků k materiálnímu životu rodiny
- 3) **Funkce socializační** – proces učení, při kterém si jedinec osvojuje normy a hodnoty, které mu umožňují se začlenit do společnosti a její kultury
- 4) **Funkce emocionální** – zajišťování emočního uspokojení členů rodiny, včetně uspokojení mezi manželi (Matějček, Dytrych, 1997)

Adekvátním prožitím dětství se naplňuje význam a smysl dětského věku pro vývoj osobnosti (Helus, 2004). Má-li se dítě vyvíjet po duševní a charakterové stránce v osobnost zdravou a společnosti užitečnou, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, vřelém, přijímajícím (Sobotková, 2015). A takovým prostředím by měla být především rodina. Rodina je modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života a zřejmě nejvýznamnější potřebou je potřeba jistoty (Matějček, 1994a). Ačkoliv některé funkce rodiny jsou dnes běžně nahrazovány společností, funkce emocionální je stále jedinečná a nezastupitelná a zajišťuje rodině prioritu jako základnímu prostředí pro vývoj dítěte (Šulová, 2004).

2.2 Náhradní rodinná péče v České republice

Na rozdíl od dřívější doby dnes už děti nejsou umístěny v tak hojném počtu do ústavní péče, ale čím dál víc se dostávají do náhradní rodinné péče (Matějček, 1994a). Náhradní rodinná péče (dále NRP), je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v takovém prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině (Matějček, 1999). Je možné ji definovat i jako „sociální opatření ve prospěch dítěte, o něž se jeho vlastní rodiče nemohou nebo nechtějí starat, anebo z vážných důvodů není žádoucí, aby se starali“ (Matějček, Dytrych, 1994c). Jedná se tedy o péči, kdy je dítě vychováváno jinými osobami než biologickými rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Nyní v České republice je poměrně bohatý výběr možností rodinné výchovy pro děti, které z jistých důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní rodině.

2.2.1 Adopce

Mezi NRP patří osvojení neboli adopce, kdy manželé či jednotlivci z právního hlediska přijímají dítě za vlastní a získávají plnou rodičovskou zodpovědnost. Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem vztah podobný vztahu mezi rodičem a dítětem, rovněž vzniká vztah příbuzenský k ostatním členům rodiny osvojitele. Zároveň dítě získává příjmení nových rodičů. Veškerá vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou zanikají. Adopce je z právního hlediska považována za nejdokonalejší formu NRP (Matějček, 1999). O adopci usilují především bezdětné páry, které touží naplnit svou rodičovskou roli, a tak se často stává, že žadatelé nejsou ochotni akceptovat dítě s méně příznivými charakteristikami, kvůli tomu pak vyřízení žádosti mnohdy trvá tři až pět let (Zezulová, 2012).

2.2.2 Poručenství

Poručenství řeší situace, kdy oba rodiče nezletilého dítěte zemřeli, nebo byli dítěte zbaveni, či jim byl pozastaven výkon rodičovské zodpovědnosti, i rodiče, kteří nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Poručníci skládají vůči dítěti poručenský slib, ve kterém se zavazují k převzetí rodičovské zodpovědnosti a ke správě majetku dítěte. Poručník vystupuje v roli zákonného zástupce dítěte. Mezi poručníkem a dítětem ze zákona nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem (Hlušková, Lavičková, Hluško, Kuželová, Lorencová, 2017).

2.2.3 Svěřenectví

Typem NRP je i svěření, jedná se o svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby. Svěření dítěte do péče jiné osoby stojí vedle právní úpravy pěstounské péče, a ač se může zdát nadbytečné, aby zde právní úprava tzv. svěření byla, má přesto v českém právním řádu své místo. Důvodem je zejména jeho vázanost na přirozenou rodinu dítěte a na osoby jemu blízké a známé s tím, že je v nejlepším zájmu dítěte, aby se ujaly péče o toto dítě, pokud o něho nemohou pečovat jeho rodiče, popřípadě poručník. Při výběru vhodné osoby dá soud zpravidla přednost příbuznému dítěte, ale může to být i někdo jiný, kdo je dítěti blízký, k němuž má dítě vytvořený citový vztah (Chrenková, Cilečková, Hašková, 2015). Rozdíl mezi svěřením a pěstounstvím lze pozorovat ve vyplácení výživného, kdy u pěstounství biologičtí rodiče dítěte platí výživné státu a ten je následně vyplácí pěstounům v rámci dávek pěstounské péče, zatímco u svěření, je výživné vypláceno biologickými rodiči dítěte přímo do rukou pečující osoby.

2.2.4 Pěstounská péče

Pěstounská péče je svazek volnější. Dítěti zůstává jméno po vlastních rodičích, stát přispívá pěstounům na jeho výchovu a vlastní rodiče neztrácejí všechna práva a povinnosti. Dítě je ovšem pěstounům svěřeno do péče soudem a oni tedy přebírají odpovědnost za jeho výchovu a přípravu pro život (Matějček, 1994a). Pěstounství je tedy jakousi formou smlouvy mezi státem, který převzal dohled nad výchovou dítěte, a rodinou, jež toto dítě do výchovy přijímá. Může být individuální v rodinách, ale existuje i skupinová forma pěstounství v SOS vesničkách a podobných zařízeních (Zezulová, 2012). Pěstounská péče se týká obvykle starších dětí, které nejsou vhodné pro adopci, dětí, které nejsou zcela zdravé, dětí odlišného etnika, sourozeneckých skupin, a dětí, o něž se rodiče zajímají, ale nesplňují podmínky pro jejich výchovu dlouhodobě. Přibližně třetina dětí v náhradní rodinné péči jsou v péči pěstounů (Gabriel, Novák, 2008).

Rozsah práv a povinností pěstouna ve vztahu k dítěti upravuje Občanský zákoník § 966 odst. 2, který stanoví, že pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti, toto právo zůstává biologickým rodičům. Právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Pokud jde o mimořádná či závažná rozhodnutí (například volba školy, vystavení cestovního dokladu či plánované operace), je třeba rozhodnutí/souhlasu zákonného zástupce,

tedy biologického rodiče dítěte. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu. Dítě může být svěřeno též do společné pěstounské péče manželů (Hlušková, Lavičková, Hluško, Kuželová, Lorencová, 2017). Pěstounská péče je finančně odměněna, pěstoun tedy dostává odměnu, která se odvíjí od výše životního minima. Na pěstounské rodiny dohlížejí úřady po celou dobu výkonu.

Pěstouni prokazují státu nedocenitelnou službu tím, že vychovávají dítě se složitou minulostí. Dítě, které vyrostlo v láskyplném prostředí pěstounské rodiny, má mnohem větší šanci se v budoucím životě uplatnit a nerozšiřovat tak řady sociálně vyloučených (Zezulová, 2012).

Pěstouni se také mohou stát zákonnými zástupci dítěte, avšak v rodném listě stále zůstávají napsáni biologičtí rodiče. Z výše uvedeného můžeme usoudit, že rozdílem mezi osvojením a pěstounskou péčí se stává právní situace přijatého dítěte. Dítě v osvojení se stává dítětem nových rodičů se vším všudy, tedy alespoň před zákonem.

2.2.4.1 Dlouhodobá forma pěstounské péče

Formy péče se dají rozlišit na **individuální** a **skupinovou**. Skupinová forma je ztotožňována s velkými pěstounskými rodinami v čele s manželskými páry nebo v čele s matkou pěstounkou, což jsou většinou SOS dětské vesničky. Pěstouni zde působí na základě pracovní smlouvy či dohody o pracovní činnosti uzavřené s institucí, která zařízení zřídila nebo která je spravuje (Matějček, 1999).

2.2.4.2 Příbuzenská pěstounská péče

Jedná se o výchovu dítěte prarodiči (popřípadě jinými příbuznými) formou pěstounské péče. Dochází tomu nejčastěji v případě, kdy vlastní rodiče nejsou schopni se o dítě z jakéhokoliv důvodu postarat. Bubleová a Kovařík (1997) uvádějí, že až jedna třetina všech realizovaných pěstounských péčí je příbuzenská.

Pěstoun v příbuzenské péči je silně motivován ve snaze o řádnou výchovu vidinou pokračování svého rodu. Nebezpečím pak může být převážně přemíra lásky a shovívavosti než její nedostatek. U prarodičů pak hluboký citový vztah k dítěti násobený vědomím zkracujícího se vlastního času spolu s jinými typickými charakteristikami pokročilejšího

věku spíše „zatemňuje“ realistické porozumění dítěti. Babičky a dědečkové také bývají méně ochotni vyhledávat pro děti odbornou pomoc, i když by jí bylo třeba, a spíše se drží stranou od činnosti různých svépomocných sdružení pěstounských rodin (Matějček, 1999). Bývá také pravidlem, že vykazují extrémnější přístupy k biologickým rodičům dítěte. Mnohdy brání styku biologické rodiče s dítětem nebo naopak nekriticky přehlížejí negativní vliv dcery/syna na dítě. Za problematickou skutečnost se uvádí i věk prarodičů, tedy propast mezi generacemi, která stěžuje porozumění dítěti (Gabriel, Novák, 2008).

2.2.4.3 Přechodná forma pěstounské péče

Pěstounem je možné stát se i na přechodnou dobu, ta se v praxi využívá zcela ojediněle, soud tak učiní na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pěstouny na přechodnou dobu se stávají lidé zařazením do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče po určitý čas, a to maximálně na 12 měsíců (Hlušková, Lavičková, Hluško, Kuželová, Lorencová, 2017). Dostávají se do ní děti, které náhle nemohou zůstat ve své rodině, ale jejich situace neodpovídá osvojení nebo dlouhodobé pěstounské péči, také ti, pro které se v tu chvíli hledá dlouhodobé řešení (Krtičková, 2015).

2.2.4.4 Motivace k pěstounské péči

Motivů k pěstounské péči může být několik. Částečně se mohou překrývat i s motivy adopce. Zpravidla se tomu tak stává, pokud žadatelé o adopci nechtějí čekat několik let na vhodné dítě a rozhodnou se pro pěstounskou péči. V těchto případech se setkáváme s touhou dítě vlastnit a očekáváním naplnění vlastních potřeb (Zezulová, 2012).

Na rozdíl od adopce má však rozhodnutí k pěstounské péči obvykle altruističtější pozadí. Altruistickými motivy pro pěstounskou péči je snaha uchránit dítě před dětským domovem či před negativním vlivem původní rodiny, pěstouni vyjadřují touhu poskytnout dítěti zázemí blízkých vztahů, a finančně i sociálně je zabezpečit (Krtičková, 2015). Z převážně altruistické motivace mohou vyplývat i určitá rizika. Může docházet k přecenění vlastních sil a ke snaze zachránit co nejvíce dětí bez ohledu na vlastní rodinu nebo psychické zdroje. Dalším rizikem je očekávání vděčnosti dítěte, toto očekávání samozřejmě nemusí být naplněno a může tak s větší pravděpodobností hrozit odvržení dítěte (Zezulová 2012). I v případě pěstounské péče může občas dojít k tomu, že její poskytování souvisí s určitým subjektivně pocíťovaným nedostatkem manželského páru, například v případě manželů

bezdětných nebo těch, kteří své dítě ztratili. Do popředí spíše vystupuje touha či potřeba mít více dětí, které by uspokojovaly základní psychické potřeby manželů (Matějček, 1999). Častokrát žádají o pěstounství i rodiče, kterým vlastní děti odrostly či odrůstají, a tak chtějí znovu zaplnit domov, nebo partneři z velké pěstounské rodiny (Krtičková, 2015).

2.3 Teorie attachmentu

Attachment lze přeložit jako silnou emoční vazbu poutající jedince k jeho blízkým a je pro následující kapitoly důležitým aspektem. Mechanismy attachmentu se nejvíce formují v prvních letech života, především první 2 roky, a projevují se celý život. U dítěte nejprve dochází k vývoji, který mu umožní rozlišit matku od okolí, a proto je důležitá kvalita prvního attachmentu, ta může výrazně ovlivnit další vazby a jejich kvalitu. V následující kapitole je přiblížena teorie vazby a její projevy při narušení s ohledem na NRP (Hlušková, Lavičková, Hluško, Kuželová, Lorencová, 2017).

V 50. letech začal teorii attachmentu formulovat John Bowlby, který o ní mluví jako o biologickém programu vedoucím dítě k navázání se na dospělého, který je schopen zajistit péči. Specifický citový vztah, fixace na osobu, která o dítě pečuje, se objevuje kolem 7. měsíce života (Cairns, 2013). V ústavu pro delikventní mládež se Bowlby setkával s emočně deprivovanými jedinci, kteří přišli o matku ve velmi raném věku, nebo pečující osobu nikdy neměli. Tím získal podnět pro zkoumání citové vazby a snažil se zdůraznit závažnost psychické deprivace (Bowlby, 2010).

Prvním účinným empirickým postupem pro testování teorie vazby byl experiment s neznámou situací, který uskutečnila Mary Ainsworthová. Byl proveden na základě zjištění, že vazebné chování se u nemluvňat a malých dětí objevuje v reakci na stres. Podstatou tedy bylo vystavení dítěte mírnému stresu a zaznamenání jejich reakce. Na základě experimentu lze obecně tvrdit, že ve věku kolem jednoho roku si děti utvářejí model vazby, který je těsně spjatý se stylem vazby jejich hlavního pečovatele nebo pečovatelů. Děti tak naplňují potřeby svých pečovatelů a na oplátku čekají zajištění svých potřeb pečovateli plynoucí z jejich závislosti (Cairns, 2013). Ainsworthová rozlišuje 3 typy attachmentu, bezpečný, úzkostný vzdorující a úzkostný vyhýbavý. **Bezpečný attachment** se vyvíjí za předpokladu, že matka je schopna vždy reagovat na potřeby dítěte, reaguje konzistentně a pozitivně. Dítě pak získává zkušenost, že vztah je něco příjemného a obohacujícího a může mu důvěřovat. Zkušenost má pak vliv na vstupování do dalších vztahů v budoucnu, kdy si rychleji osvojují

sociální pravidla. Bezpečný attachment má zhruba 50–60 % lidí. **Úzkostná vzdorující vazba** neboli ambivalentní se setkává s nekonzistentním charakterem péče. Střídá se tak uspokojivá reakce matky s negativní, mnohdy až hostilní a nepřátelskou. Dítě tak neví, co má čekat a vstupuje do kontaktů se zmatkem a často s nastavením reagovat na negativní reakce, ačkoliv reaguje i na kladné jako negativní. Do vztahů vstupují neobratně, perou se a dostávají se na okraj skupiny, jsou tak více odmítáni a získávají tak méně sociálních zkušeností a dovedností. Vůči svým dětem pak budou zaujímat velmi nejistý vztah, což se týká 30 % lidí. **Úzkostně vyhýbavá vazba** se vyskytuje tam, kde dítě očekává už jen negativní reakce matky. Nevstupuje tak do vztahů, stává se uzavřeným. Pokud vstoupí do vztahů mluví se o nich jako o pseudovztazích, které jedinec vytváří s lidmi kolem, jsou ale neosobní, vykonstruované a hrané. Dítě posléze rezignuje na vztahy. Obecně jsou korekce vztahu možné, ale čím je člověk starší, tím menší je šance na ovlivnění (Hlušková, Lavičková, Hluško, Kuželová, Lorencová, 2017).

Později byly 3 typy attachmentu rozšířeny i o **typ dezorganizovaný**, který popsali Main a Solomon (1990). Děti se při tomto typu chovají vyhýbavě i odmítavě a byly u nich zjištěny mnohdy obtížně rozlišitelné protichůdné či zdánlivě zmatené prvky v chování, jako je agrese či averze během přibližování se k matce či při blízkém kontaktu s matkou. Gesta i pohyby jsou stereotypní a opakující se. Děti z této skupiny bývají často obětmi týrání či zneužívání (Crittenden, 1992).

V neposlední řadě je potřeba zmínit **reaktivní typ attachmentu**, který je řazen jako psychiatrická diagnóza do MKN-10 (Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, 10. revize) s označením F94.1. reaktivní porucha přichylnosti dětí. Porucha vzniká v raném dětství a je následkem zneužívání, zanedbávání nebo dlouhodobého odloučení od matky. Pro děti je pak typická neschopnost si navázat a udržet stabilní citový vztah, a omezená sociální interakce. Bývají emočně uzavřené a vyjadřují ambivalentní či hostilní pocity. Existují dva typy této poruchy, a to **utlumený** a **neutlumený typ**. Utlumený typ je charakterizován zvýšenou mírou ostražitosti a nedůvěry během sociálních interakcí. Typické jsou ambivalentní emoční reakce, strach, podrážděnost, plachost i smutek. Naproti tomu neutlumený typ se značí neexistencí schopnosti rozlišit cizí a pečující osobou. Dítě je tak přátelské ke všem osobám a nemá problém bližšího kontaktu s cizími lidmi (Mikic a Terradas, 2014).

2.4 Deprivace

Je spíše výjimkou, přichází-li do náhradní rodinné péče dítě, které by nebylo nějak poznamenáno životem v předchozím nevhodném prostředí. Na základě narušení citových vazeb dochází často k deprivaci. Jedná se o psychický stav, který je založený na osobitém, individuálním zpracování podnětového ochuzení, k němuž dospělo dítě v deprivaci situaci. Označuje nedostatečné uspokojení důležité potřeby. Může být způsobena nedostatkem prokazovaného respektu, pocíťovaného bezpečí, lásky nebo sociálních vazeb, ale i strádáním z nedostatku smyslových podnětů. Následkem deprivace je pak takzvané deprivaci poškození, pro které je typické chování s charakteristickými známkami (Matějček, 1999).

Jako projev deprivace v raných vývojových obdobích se objevuje celkové opoždění neuropsychického vývoje, může dojít k poruchám řeči, k opoždění v oblasti jemné motoriky. Motivace k učení bývá nižší, může docházet k citové labilitě, výkyvům nálad, může chybět empatie, city bývají povrchní, infantilní, vyšší city se vyvíjejí nedokonale. Z nedostatku pozitivní emoční zkušenosti vyplývá celková nejistota. V sebehodnocení citově deprivovaných dětí se objevují dva extrémy, a to nerealistické vytahování a výrazné sebedoceňování (Hlušková, Lavičková, Hluško, Kuželová, Lorencová, 2017). Náprava v adekvátním pečujícím prostředí má největší naději na úspěch, pokud nastane do předškolního věku včetně. Obecně platí, že doba náprav je dvakrát delší než doba, po kterou deprivace vznikala (Radvanová, Koluchová, Dunovský, 1980).

Nejzávažnějším deprivaci činitelem, který podrobně a dlouhodobě sledoval Matějček, je pobyt v ústavní péči, kdy dochází k separaci od běžného prostředí rodiny a k nedostatku citového modelu. Pobyt v ústavní péči se řadí do vnějších činitelů deprivace, to jest vliv prostředí, jejich délka a intenzita. Z toho vyplývá, že vnitřním činitelem deprivace je dosažená vývojová úroveň dítěte, pohlaví, organismus, čímž se rozumí tělesné dispozice, psychický a zdravotní stav, osobnostní předpoklady a předcházející zkušenosti dítěte (Matějček, 1999).

2.4.1 Dítě s poruchou připoutání

Dítě, které si v ranném dětství, nejpozději do 2. roku života, nevytvoří citovou vazbu k pečující osobě (nemá k tomu podmínky), má později problémy vytvořit si citovou vazbu s jakoukoliv osobou, s vrstevníky, přáteli, partnerem a dalšími. Často tím jsou postiženy děti,

kteře vyrůstají v ústavní péči a zažívají v rodině nezájem rodičů, týrání a zanedbávání, ale třeba i děti, které jsou na dlouhý čas v kritickém období hospitalizovány a nemají kontakt s pečující osobou. Téměř u každého dítěte, které projde ústavní péčí, se objeví některá z poruch připoutání. Projevem dítěte s poruchou připoutání je vyhýbání se očnímu kontaktu, projevy náklonnosti vůči cizím osobám bývají bez rozdílu nebo naopak dochází k naprostému odmítání kontaktu. Může také docházet k destruktivnosti vůči sobě samému, vůči druhým dětem nebo i věcem, drobným krádežím, přílišné impulsivnosti, problémům s přijímáním potravy, špatným vztahům s vrstevníky, strachu bez zjevné příčiny, nesoustředěnosti, předvádění se nebo neustálému mluvení (Hlušková, Lavičková, Hluško, Kuželová, Lorencová, 2017). Pro děti jsou sociální interakce frustrující a zahanbující, nebo dokonce děsivé, takové pocity vedou k touze ničit prostředí kolem sebe. Proto se děti s nenaplněnou potřebou vazby velmi často zmocní zuřivost v situacích, které by u jiných dětí vyvolaly respekt k ostatním nebo k vlastní osobě, to může být příčinou, proč se tyto děti nedokážou vyrovnat s chválou či s chvályhodným jednáním jiných lidí (Cairns,2013).

2.4.2 Dítě s narušenou citovou vazbou v náhradní rodině

Pokud dítě do nové rodiny přichází s poruchou attachmentu, je potřeba aby se náhradní rodina snažila pochopit problémy dítěte, a to laskavým a trpělivým zacházením s ním a poskytnutím podpory. Důležitým aspektem je čas, aby se dítě sžilo s novou rodinou, aby pochopilo, že rodina to s ním myslí vážně, tedy že je dítě v bezpečí a získalo domov. Je to především proto, jelikož dítě získávalo pocit, že není dost dobré a hodné lásky, a právě dospělí jsou ti, co ho neustále zraňovali a nemá k nim důvěru.

V procesu adaptace, kdy dítě zkouší své hranice, poznává, jestli ho skutečně mají noví rodiče rádi, zda ho opravdu chtějí, zachází až do krajností, aby si to ověřilo. Přijaté dítě často říká „nenávidím vás“ jen proto, aby z druhé strany slyšelo „my tě i tak máme rádi a patříš k nám“. V každodenním kontaktu, tak rodič posiluje emoční vazbu vyšší náklonností fyzickou i slovní, jako je společné jídlo, dělení se o jídlo, ukládání do postele, vyprávění pohádek a podobně. Přispívají tomu i společné činnosti s dítětem, které má rádo. Dítě potřebuje prostředí, kde vládne úcta, radost, jasně vyjádřená očekávání, kladené na chování dítěte. Důležité je také vyjádřit a zpracovat všechny pocity dítěte, ať už jsou jakkoli negativní a bolestivé. Pomůže i poznání minulosti a vyjádření pocitů o své biologické rodině (Hlušková, Lavičková, Hluško, Kuželová, Lorencová, 2017).

2.5 Genetické dispozice

U dětí v NRP je nutno počítat i s vlivem genetických dispozic, které určují případnou emoční labilitu či odolnost dítěte, které by pak náhradní rodiče měli brát v potaz ve své výchově. Genetické dispozice představují informace, na nichž závisí vytvoření předpokladů pro rozvoj různých psychických i somatických vlastností. V genetickém aparátu je zakódován program individuálního rozvoje jedince, který se projevuje variabilitou zrání, tj. připraveností k rozvoji jednotlivých funkcí, ale i rozdílnou citlivostí k různým vnějším vlivům, včetně těch stresujících. Jednotlivé genetické dispozice se mohou projevit až v době, kdy dané funkce obvykle dozrávají. Do té doby nelze zjistit, zda dítě příslušné předpoklady má, nebo nemá. To znamená, že není možné odpovědět na otázku rodičů, ať už biologických, či náhradních, jak se bude dítě v dané oblasti rozvíjet. Odpověď je možné zformulovat jen s určitou mírou pravděpodobnosti, že tomu tak bude, pokud budeme vycházet z předpokladu, že se děti podobají svým rodičům (Vágnerová, 2012b).

Samotná dědičná informace může ovlivnit účinnost vlivu prostředí. Dítě, které je dobře laděné a emočně stabilní, bude mít tendenci k pozitivnímu hodnocení čehokoli, na rozdíl od toho, které je úzkostné a má sklon vnímat všechno jako ohrožující. To znamená, že pro rozvoj různě disponovaných dětí nemusí být určitý způsob výchovného vedení stejně přínosný. V náročném a podnětném prostředí se může dobře rozvíjet citově vyrovnané a alespoň průměrně nadané dítě. Dráždivé, emočně labilní a sotva průměrné dítě by v takové rodině mohlo být přetěžováno a stresováno nadměrným přísunem podnětů i s tím souvisejícím očekáváním. Takové dítě by se lépe rozvíjelo v klidném a méně náročném prostředí. Vzhledem k pravděpodobnosti rozvoje určitých rodičovských postojů hrozí riziko přetížení spíše v osvojitelských rodinách, které do dlouho očekávaného dítěte vkládají všechny své naděje než v pěstounské péči, ve které je také musíme vzít v úvahu (Vágnerová, 2012b).

2.6 Charakteristika vývojových období ve vztahu k NRP

Dítě, které přichází do náhradní rodiny, nemuselo mít ve svém dosavadním životě možnost uspokojovat všechny své potřeby. Mohlo mu leccos chybět a stejně tak mohlo získat špatné zkušenosti různého druhu. Může jít o dítě, které bylo zanedbávané, hladové, špinavé, ponechané ve stavu tělesné nepohody. Mohlo být nedostatečně stimulované, nikdo se mu nevěnoval a vzhledem k tomu mnohdy i citově strádalo (Vágnerová, 2012a).

Následující kapitola shrnuje příslušné deficity ve vývojových obdobích dítěte, týkající se emočních a sociálních projevů.

2.6.1 Kojenecké období

V kojeneckém věku je důležité uspokojení potřeby citové jistoty a bezpečí, které má vztah k aktivaci a regulaci dětského chování. Pokud by potřeba bezpečí nebyla v dostatečné míře uspokojena, kojeneček by se mohl cítit ohrožen a reagoval by odmítáním všech nových a jemu neznámých podnětů. Jedinou možností nápravy je za takových okolností pozitivní korektivní zkušenost s náhradní mateřskou osobou, která by mu pomohla získat jistotu (Vágnerová, 2012a). Vázanost dítěte k dospělému se v plné síle objevuje v sedmém měsíci, to znamená, že se vytváří vztah nejen dospělého k dítěti, ale i dítěte k dospělému čili jejich vzájemnost (Matějček, 1994b).

Dochází také k důležitým zlomovým situacím, jako je první úsměv dítěte, který se tvoří především tím, že okolí reaguje zvýšeným zájmem na dobré rozpoložení dítěte, vyjádřené právě úsměvem. Tak se v dítěti upevňuje prožitek v souvislosti mezi vlastním pozitivním laděním a reakcí milujících osob (Helus, 2004). Rozvoj této dovednosti je podmíněn získáním nezbytných zkušeností a vzhledem k tomu bývá u zanedbávaných dětí opožděný nebo nějak deformovaný. Nejčastější reakcí deprivovaných dětí je buď apatie a nezájem, nebo aktivní odmítavý projev, snaha se schovat, neschopnost navázat oční kontakt, chybějící úsměv, nastává křik při jakémkoli pokusu o bližší kontakt a dotek, nezájem o mazlení. To značí, že dítě může na náhradní matku reagovat způsobem, který není obvyklý, což ale nevyjadřuje, jaký k ní má vztah. Jde pouze o projev získané zkušenosti. Vztah přijatých dětí k lidem, především k náhradním rodičům, se postupně mění. Odmítání a nezájem obvykle přechází do fáze silné fixace na jednu osobu, nejčastěji matku, které se dítě drží i v době, kdy se jejich vrstevníci začínají od svých matek pomalu odpoutávat. Někdy tato fáze trvá dost dlouho a může matku vyčerpávat. Avšak je třeba nechat dítěti dost času, aby si zkušenost s připoutáním k matce odžilo a získalo tak potřebnou pozitivní zkušenost (Vágnerová, 2012a).

2.6.2 Batolecí věk

Batolecí věk je obdobím, kdy dochází k pomalému osamostatňování spojenému s pronikáním do okolního světa. Dochází k přihlášení se k sobě samému, což souvisí velmi

úzcze se zrodem a rozvojem osobnosti (Helus, 2004). Emoční projevy, jejich intenzita, kvalita i vztah k vyvolávajícím podnětům závisí na temperamentu dítěte, který je dán dispozičně a vzhledem k tomu je i relativně stabilní. Nicméně i emoční projevy se v průběhu prvních let života mění, odpovídají dosaženému stupni rozvoje dětské osobnosti a odrážejí se v nich zkušenosti, které dítě získalo. U dětí, které přicházejí do náhradní rodinné péče až v tomto věku, to může být zkušenost s nezájmem biologické matky, s jejím odmítáním, ale i s jejími kolísavými a pro dítě nečitelnými reakcemi, či dokonce bitím a týráním. V souvislosti s rozvojem sebeuvědomování a sebeprosazování se ve druhém roce života objevují různé emoční reakce, které mají někdy značnou intenzitu. Batole dovede reagovat silným afektem vzteku, který signalizuje prožitek aktuální nespokojenosti. Umí takto protestovat proti čemukoli, co se mu nelíbí a co ho omezuje. U dětí, které byly zanedbávané a citově deprivované, se takové projevy mohou objevovat i později, mohou přetrvávat delší dobu a mohou být i intenzivnější než u dětí, které nijak nestrádaly. S podobnými reakcemi se mohou náhradní rodiče setkat ještě v předškolním věku. Ovládání negativních emocí je pro 2–3leté děti obecně dost náročné, a proto se mohou v náročnějších situacích vracet k primitivnějším, vývojově překonaným způsobům (Vágnerová, 2012a).

V batolecím věku se mění vazby k cizím lidem. Intenzita separační úzkosti klesá, ve 3 letech se už nemusí projevovat vůbec. To by ovšem nemuselo platit u dětí v náhradní rodinné péči, i když jejich reakce mohou být rozmanité: buď se budou k cizím lidem chovat zcela bez zábran, jako by ani cizí nebyli, anebo se budou projevovat nápadně nejistě a úzkostně a budou si od nich udržovat větší odstup. Deprivační zkušenost, resp. její důsledky, může narušit i vývoj vztahů mezi náhradními rodiči a dítětem. Všechny děti si nedokáží vytvořit bezpečný vztah s novými pečovateli, resp. to nedokáží hned. Někdy se musí nejprve vyrovnat se ztrátou osobně významného člověka, jímž mohl být někdo z personálu dětského domova, ale i někdo z příbuzných. Emoční vazba přijatého dítěte k pěstounům může být na počátku povrchní, stejně tak jako vztah k jakémukoli jinému člověku (Vágnerová, 2012a).

2.6.3 Předškolní věk

Ačkoliv je emoční prožívání předškolních dětí stabilnější a vyrovnanější, než bylo v batolecím věku, přesto přetrvává určitá nestabilita a jejich prožitky bývají intenzivní a snadno přecházejí z jedné kvality do druhé, např. se střídá smích a pláč. Děti, které přijdou do náhradní rodiny až v tomto věku, nemusí mít dostatečně rozvinutou schopnost rozumět

emočnímu prožívání jiných lidí a leckdy se nedokáží plně orientovat ani ve svých pocitech. Vzhledem k tomu se mohou občas projevat méně přiměřeně nebo mohou podivně reagovat na běžné emoční signály náhradních rodičů (i jiných lidí) (Vágnerová, 2012a).

Pozitivní vztahové emoce vznikají sdíleným prožíváním důležitých událostí, spojeným s přenosem příslušných emocí. To znamená, že i v této oblasti může být vývoj dětí, které přišly do náhradní rodiny později, určitým způsobem deformovaný. Potřebují získat zkušenost s prožitím pocitů sounáležitosti, potřebují se naučit soucítit s někým dalším. Nicméně dodatečná korekce zafixované zkušenosti obvykle nějakou dobu trvá, i kdyby se náhradní rodiče snažili sebevíc. Děti vychovávané v instituci nebo v dysfunkční rodině získávají jiné zkušenosti, které nemusí zahrnovat informace o názorech a pocitech jiných lidí. Vzhledem k tomu nedokáží odhadnout, co si ostatní myslí či jaké mají pocity, a vycházejí jenom z vlastního pohledu na situaci. V předškolním věku se tyto schopnosti teprve rozvíjejí, ale chybějící či nežádoucí zkušenosti mohou jejich vývoj přinejmenším zkomplikovat (Vágnerová, 2012a).

2.6.4 Školní věk

Děti, které jsou dispozičně nějak znevýhodněné nebo byly dlouhodobě vystaveny citovému strádání, nebývají ani ve školním věku příliš vyrovnané. Jejich labilita se projeví zejména v situacích, které jsou pro ně z jistého důvodu těžko zvládnutelné. Pochopit příčinu jejich nadměrné dráždivosti může být pro náhradní rodiče obtížné. Mnozí osvojitelé či pěstouni udávají, že dítě bývá často rozladěné a snadno reaguje zlostně, nepřiměřenými emočními výbuchy, anebo naopak nadměrně úzkostně. S tím mnohdy souvisí i výkyvy ve školní práci a v chování. Emoční výbuch může signalizovat, že dítě danou situaci nezvládá, ať už by šlo o cokoli. Příčinou může být pocit nezájmu, přetížení, nepochopení, neznalost účinnějších způsobů vyrovnávání s problémy atd. Jednou z možných zátěží je zásadní změna životní situace, jakou je umístění do nové rodiny, v níž se dítě ze začátku vůbec nevyzná a neví, co zde může očekávat (Vágnerová, 2012a).

U dětí v náhradní rodinné péči se občas mohou objevit i tendence provokovat, a to jak dospělé, tak děti. U dětí v náhradních rodinách může jít o projev opožděné potřeby potvrzovat si pozitivní přijetí náhradními rodiči nebo vymáhat blízkost matky. Děti, které přišly do náhradní rodiny později a předtím se musely vyrovnávat s nejrůznějšími zátěžemi, mohou mít problémy i s přijetím sebe samých. Nemusí se cítit dostatečně hodnotné a jejich

vnitřní nejistota se může projevat vynucováním pozornosti a potřebou opakovaného oceňování či provokováním a demonstrováním odmítáním plnění jakýchkoli požadavků (Vágnerová, 2012a).

2.6.5 Období dospívání

Dospívání je spojeno s hormonální proměnou, která stimuluje změny v oblasti citového prožívání. Projevují se kolísavostí emočního ladění, větší labilitou, dráždivostí, tendencí reagovat přecitlivěle i na běžné podněty a nárůstem emočního zmatku (Vágnerová, 2012a). Svoji přecitlivělost kompenzují často zlobnými výhradami vůči svému okolí, ta je dána jejich vlastní zranitelností (Helus, 2004). Náhradní rodiče mohou mít v této době pocit, že jsou jejich přijaté děti bezohledné, že si k nim nevytvořily hlubší vztah a přičítají to vlastním výchovným selháním. Někteří rodiče jsou na podobné projevy citlivější, zejména pokud si myslí, že mohou signalizovat závažnější problém dítěte. Děje se tak častěji v případě větší odlišnosti v prožívání a reagování přijatého dítěte, tj. pokud se projevuje jinak, než očekávali a než jak se v tomto věku chovali oni sami (Vágnerová, 2012a).

V tomto období může docházet k největšímu ohrožení rozvoje osobnosti, a to, když jedinec nezvládá problémy a úkoly svého vstupování do dospělosti a místo toho utíká k různým závislostem, ke kriminalitě, promiskuitě a podobně (Helus, 2004).

2.7 Příprava členů rodiny na příchod dítěte

Pokud jsou v rodině děti, je potřeba na příchod nového sourozence připravit i je a v určité fázi je dobré zasvětit i další členy širší rodiny. Za velmi užitečné se předkládá navázání přátelství s někým, kdo již děti v náhradní rodinné péči má. Je to možné individuálně, ale i s využitím nabídky různých pobytových aktivit pro děti či celé rodiny, kde se dospělí i děti seznámí s konkrétními rodinami a jejich dětmi. Je to pro rodinu účinnější forma než veškeré vysvětlování s tím spojené (Zezulová, 2012). Všichni, kteří tak přijali závazek vůči dítěti, musí spolupracovat, aby vytvořili prostředí, v němž se dítě může přesunout do bezpečí a opory jistých vztahových vazeb. Dospělí se tak musí postarat o pevnost základních struktur, jež dítě obklopují (Cairns, 2013).

2.7.1 Vztah mezi náhradním rodičem a dítětem

Vedle sebe existuje rodičovství biologické a psychologické, jedno však není druhému nutnou podmínkou. Jsou tedy případy rodičovství psychologického bez biologického, když lidé přijímají cizí dítě za své. Psychologickým rodičovstvím se rozumí vnitřní a bezpodmínečné přijetí dítěte (Matějček, 1999).

Důležitým faktorem pro vytvoření vztahu s náhradními rodiči je délka pobytu v nepodnětném prostředí a věk dítěte, kdy přichází do rodiny. Významným mezníkem je dosažení věku 6 měsíců, což je vývojová fáze, která je velmi důležitá pro rozvoj vztahu s blízkým člověkem. Jde o počátek nejcitlivějšího období, které trvá přibližně do dvou let. Pokud v tomto věku nemá dítě možnost získat potřebnou zkušenost, bude náprava postupně obtížnější (Vágnerová, 2012b). Děti, které se dostanou do náhradní rodiny včas, si většinou rychle vytvoří k náhradním rodičům bezpečnou vazbu a naopak, vyhýbavé chování a obtíže s navázáním vztahu jsou tím častější, čím je dítě starší. Ve skupině dětí, které přišly do náhradní rodiny do 6 měsíců svého věku, jich ve svých jedenácti letech trpělo závažnějšími psychickými potížemi jen 8 %, zatímco mezi dětmi, které přišly do nové rodiny později, jich bylo již 21 % (Matějček, 1994; Rutter et al., 2001; MacLean, 2003; Stoval-McClough a Dozier, 2004; Kreppner et al., 2007, podle Vágnerová, 2012b). Věk, kdy se děti dostávají do náhradní rodiny, je důležitý nejenom proto, že starší děti mohou být ve větší míře zatíženy kumulací negativních důsledků předchozího života (neuspokojivou péčí, ale i separací od lidí, na které byly zvyklé), ale mají i jiné potřeby, které musí náhradní rodiče respektovat (Vágnerová, 2012b).

Důležitým aspektem vztahu je i představa dítěte, kterou si pěstouni před jeho příchodem vytvářejí. Nejenom dítě, ale i rodič potřebuje čas si na nové dítě zvyknout, i dospělí tak mají adaptační fázi. Ovlivnění projevů vůči dítěti může nastat tehdy, jestliže se náhradní rodič nemíní vzdát své představy (Roháček, Priehradná, Matejová, Matej, 2006).

2.7.2 Partnerský vztah

K rozhodnutí přijmout dítě do pěstounské péče dospějí oba partneři současně velmi vzácně. Nositelem myšlenky je většinou jeden z partnerů a druhý tuto myšlenku přijímá postupně. Muži bývají obecně méně sdílní a mají i nižší potřebu o někoho pečovat, a tak je iniciátorem mnohdy žena. Při rozhodování o pěstounské péči ženy potřebují více emočního

sdílení, kdežto muži naopak potřebují vědět, co se od nich očekává, co mají zařídit, jaký je jejich úkol. Je důležité, aby muž stál o přijetí dítěte a jednalo se tak o jeho svobodné rozhodnutí (Zezulová, 2012). Pokud je iniciátorem k žádosti o pěstounství pouze jeden z partnerů, promítne se vztah k novému členovi i do partnerství. Je třeba tak prozkoumat kvalitu vztahu již před podáním žádosti k pěstounské péči.

V pěstounských a osvojitelských rodinách, v němž se zjišťovala stabilita partnerského vztahu, vyplynulo, že tyto rodiny jsou stabilnější než kontrolní skupina „běžných“ rodin, přestože se potýkají s daleko závažnějšími potížemi ve výchově dětí. Tyto výsledky studie shrnuje Ingrid Höjer (2004), pěstounští rodiče často žijí v dlouhodobých vztazích se svými partnery, zároveň aktivity, které sdílejí v oblasti péče o pěstounské děti zvyšuje blízkost mezi partnery.

Pokud pěstouni přijmou dítě s nenaplněnou potřebou vazby, je nezbytně nutné, aby navázali a udržovali vlastní blízké, důvěrné a intimní vztahy. Stávají se tak zdrojem jejich duševního zdraví odolnosti (Cairns,2013).

2.7.3 Vlastní děti v rodině

Významným resilientním činitelem charakterizujícím úspěšné absolventy pěstounské péče, tedy děti, je vztah k sourozencům. Šetření ukázalo, že vztahy „sourozenecké“ brzy překračují hranice dané pokrevností a zahrnují všechny děti v rodině. Sourozenci udržují kontakty, vědí o sobě, scházejí se při rodinných výročích a oslavách, na pohřbech, ale také docela spontánně a příležitostně. V sourozeneckém společenství mají oporu (Matějček, 2014).

Před příchodem dítěte do nové rodiny je optimálním postojem citlivé zapojení dětí do úvah o tom, k čemu se rodina jako celek chystá. Dětem by měla být ponechána volnost v dílčím rozhodování podle jejich věku a povahy, a také podle možností rodiny, tedy měly by mít slovo v rozhodování, zda dítě do pěstounské péče přijmout.

Chování rodičů má vliv na utváření sourozeneckých vztahů a existují v tomto ohledu určitá pravidla, která je potřeba dodržovat. V rodině musí vědět i ten nejslabší člen, že se ho rodiče zastanou, bude-li to potřeba. Proto by měla řešit jakékoliv spory celá rodina (Zezulová,2012). Je nutné dát si pozor na srovnávání úspěchů mezi dětmi, vyzdvihování úspěchů, které se povedly biologickým dětem. Nejtěžší je emočně se podělit o své rodiče

s cizím dítětem, které se dožaduje naplnění dosud nenaplněných potřeb. Někteří rodiče jsou vůči vlastním dětem přísnější po příchodu nového člena rodiny, protože se obávají, aby jim nestraniily na úkor těch přijatých (Krtičková, 2015).

2.7.4 Prarodiče

Chtějí-li pěstouni, aby babička a dědeček přijaté dítě vzali za své, musí se rozhodnutí opřít o jejich názory. Při zasvěcování prarodičů do rozhodnutí pěstounů je potřeba zohlednit, že jejich generace nemá zkušenost s existencí pěstounské péče, mohou mít tak pocit, že si jejich děti zkomplikují život a nebudou mít čas na vlastní děti, pokud je mají. Stejně tak nesmíme opomenout obavy prarodičů a snažit se jim odpovědět na jejich otázky, ať už se budou týkat oslovování, dárků, hlídání, frekvencí návštěv nebo jak s dítětem mluvit o jeho původní rodině. Je velmi pravděpodobné, že po přijetí dítěte do rodiny převáží radost z dětské bezprostřednosti nad strachem z neznámého, a i původně opatrní prarodiče si svoji cestu najdou (Zezulová, 2012). Existence prarodičů je zpravidla dětem, které do péče přicházejí, „objevem“, ze kterého pak mají patrně větší užitek než vlastní vnoučata. Funkce babiček a dědečků v pěstounské péči je tedy v podstatě taková jako v běžných rodinách a je navíc umocněna zájmem a iniciativou ze strany nově přijatých dětí (Matějček, Dytrych, 1997).

2.7.5 Vlastní rodiče dítěte

Psychologicky významným činitelem zůstává i skutečnost, zda dítě má, či nemá vlastní rodiče a zda je, či není nebezpečí, že by mohli do nové rodiny nějak zasahovat. Je psychologicky přijatelnější, když jeho vlastní rodiče buď fyzicky neexistují, nebo jsou z jeho dosahu definitivně vzdáleni (Matějček, 1999). I tak je ale třeba podporovat rozvoj identity dítěte ve vztahu k jeho původu (Hanušová, 2017).

Jestliže však vlastní rodiče existují, je třeba se s touto skutečností vyrovnat, dítěti ji vysvětlit a zaujmout vstřícný postoj (Matějček, 1999). Do života dítěte neoddělitelně patří biologičtí rodiče a je jeho základním právem, aby se o nich dozvědělo včas a v přiměřeném věku. S dítětem bychom si měli povídat o rodičích v přirozených situacích, když si povídáme o narození, minulosti a podobně. Když o nich dostane jen negativní informace, utvoří si o nich negativní mínění a jeho pocit vlastní hodnoty bude narušený (Roháček, Priehradná, Matejová, Matej, 2006). Dítě může směrem k biologickým rodičům prožívat ambivalentní

emoce, na jedné straně hněv, na druhé pak stesk po nich, přeci jen to jsou lidé, kteří do jeho života patřili. Je důležité umožnit dítěti otevřeně mluvit o svých emocích týkajících se biologických rodičů. Tím předejdeme mnoha problémům v období jeho dospívání (Cairns, 2013).

3 Praktická část

V předchozí části byly představeny teoretické poznatky, které se vážou na část výzkumnou. Následující praktická část se zabývá vymezením metod práce, zpracováním dat a realizací výzkumu. Formou polostrukturovaných rozhovorů byly vytvořeny kazuistiky šesti rodin, které se staly pěstouny. Rodiny se zaměřují na individuální pěstounskou péči. Ve výběru jsou zastoupeny převážně dlouhodobé pěstounské péče, do které se řadí i příbuzenská pěstounská péče. Jedna rodina poskytuje přechodně pěstounskou péči. Celý výzkum je omezen získanými fakty samotných pěstounů.

3.1 Cíle výzkumu

Cílem tohoto výzkumu je zmapovat prožívání uvnitř pěstounské rodiny z pohledu matky pěstounky v závislosti na výzkumný vzorek rodin. Tato práce také poukáže na faktory související s prožíváním u konkrétních pěstounských rodin.

3.1.1 Výzkumné otázky

K dosažení cílů této práce byly zvoleny následující výzkumné otázky (VO) a k nim i otázky doplňující (DO).

VO1: Jak prožívají pěstouni vztah s přijatým dítětem?

VO2: Jak pěstounská péče ovlivnila partnerský vztah?

VO3: Jak pěstounky vnímají vztahy mezi dítětem v pěstounské péči a svými biologickými dětmi?

DO1: Jak pěstounky vnímají a utvářejí vztah dítěte k biologickým rodičům?

DO2: Jaký vnímají pěstounky výchovu dětí vlastních a nevlastních?

3.2 Výzkumná metoda

Pro tuto práci jsem zvolila kvalitativní metodu výzkumu, která využívá principů neopakovatelnosti a pomáhá zachytit sociální objekt ve své jedinečnosti, komplexitě a hloubce poznání. Výsledná data, která jsou vytvářena samotnými účastníky výzkumu, se zaměřují na popis konkrétních případů a jejich specifičnost. Výzkum tak umožňuje získat mnoha informací a jejich hloubku. Osobní vztah s účastníky výzkumu je základním

předpokladem k úspěchu a autentičnost vztahu patří mezi základní kritéria validity. Zároveň není žádný výzkumník bez předsudků a nezatižený svými zkušenostmi a osobní historií, a s tímto faktem je třeba ve výzkumu počítat (Miovský, 2006).

Jako výzkumnou metodu jsem zvolila kazuistiku neboli případové studie, které jsou nejrozšířenějším typem výzkumu v kvalitativním šetření. Každá studie představuje do jisté míry originální analytický a interpretativní přístup, a proto smyslem kazuistik je podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málo případů. Kazuistika se považuje za nejvýhodnější výzkumnou strategii v situacích, kdy se ptáme proč nebo jak se dějí současné jevy (Švaříček, Šedřová, 2007).

3.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek jsem získala díky sociální pracovníci na městském úřadu, která má na starosti pěstounské rodiny. Zažádala jsem o rozeslání emailů pěstounům vedených v evidenci. Pěstouni mohli sami odpovědět na základě emailu a přiloženého kontaktu, zda jsou ochotni spolupracovat a podílet se na výzkumu. Jedno z kritérií pro podílení se na výzkumu bylo, že rozhovor musí být proveden s pěstounkou, která žije v partnerském vztahu. Pěstouni byli motivováni tím, že rozhovor probíhal na místě, který byl určen jimi, většinou tedy v jejich přirozeném prostředí, a nebyl na ně vyvíjen tlak z nutného poskytnutí rozhovoru.

Pomocí sociální pracovníce jsem tak získala 4 pěstounské rodiny. Další 2 rodiny mi odpověděly na zprávu, kterou jsem vyvěsila na sociální síti ve skupině Pěstouni pěstounům. Rozhovor proběhl celkově s 6 rodinami, všichni jsou individuálními pěstouny a pouze jeden pár je přechodným pěstounem, ostatní jsou dlouhodobí pěstouni. 3 rodiny poskytují příbuzenskou pěstounskou péči a další 2 pak klasickou dlouhodobou pěstounskou péči. Všechny rodiny mají vlastní biologické děti s výjimkou jedné, která má kromě dítěte v pěstounské péči ještě adoptovaného syna. Rodiny žijí v manželských párech a oba partneři kromě jednoho páru jsou vedeni jako pěstouni. Rozhovory byly prováděny pouze s pěstounkami.

3.4 Sběr dat

Sběr dat probíhal pomocí polostrukturovaných rozhovorů, kde jsou dialogem zjišťovány podrobné informace nutné pro zjištění cílů výzkumu. Zároveň je předurčena jistá

podobnost a souvislost rozhovorů, ale i jejich jedinečnost. Otázky nebyly dodržovány v předem připraveném pořadí, ale byly přizpůsobeny tak, aby rozhovor přirozeně plynul. Rozhovory probíhaly v prostředí zvoleném pěstouny přibližně 60 až 120 minut. Celkem proběhlo šest rozhovorů a ve všech případech pouze s pěstounkami, které byly seznámeny s cílem výzkumu. Všechny pěstounky byly předem informovány o účelech rozhovoru a požádala jsem je o souhlas s provedením záznamu.

Rozhovory jsem následně přepsala v autentické formě díky zvukovému záznamu. Z důvodu zachování anonymity pěstounských rodin jsou jména fiktivní a některé informace byly z rozhovoru smazány.

3.5 Analýza dat

Po přepsání rozhovorů jsem přestoupila k jejich kódování. Použila jsem tedy otevřené kódování a jako vhodnou technikou byla použita metoda tužka papír, kdy jsem přiřazovala klíčová slova či symboly k částem textu tak, aby byla umožněna snadnější a rychlejší práce s těmito částmi. Dochází tak k lepšímu hledání spojitostí v datech, vzájemnému slučování v celky a vytváření a identifikaci kategorií (Miovský, 2006). Využila jsem metodu vyložení karet, která vzniklé kategorie otevřeného kódování uspořádává do blíže neurčeného obrazce či linky a na základě toho sestaví text tak, že je jakýmsi převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií (Švaříček, Šed'ová, 2007).

3.6 Etické otázky

Všichni účastníci byli seznámeni s účelem výzkumu a s účastí souhlasili. Z důvodu zachování anonymity a ochrany osobních údajů jsou použity jiná jména účastníků a nejsou zveřejňovány žádné osobní údaje. Rozhovory byly se souhlasem pěstounů nahrávané a poté přepsané, s výjimkou údajů o jménech a konkrétních místech. Pěstouni se zveřejněním souhlasili.

4 Výsledky

4.1 Kazuistiky

Následující část práce obsahuje kazuistiky šesti pěstounek vytvořených na základě rozhovorů.

4.1.1 Kazuistika Sebastian

Sebastianovi je 7 let, od svých dvou let je v dlouhodobé příbuzenské pěstounské péči u své biologické babičky Simony. Sebastian je aktivní, pohybově nadaný, extravertní, učenlivý, nemá problém s navazováním nových kontaktů s vrstevníky, občas si cíleně vynucuje pozornost.

Biologická matka je dcerou pěstounky, otec v rodném listě není uveden. Matka není v kontaktu s rodinou a Sebastian jí od svých dvou let neviděl. Na fotografiích, které má rodina doma, ji většinou pojmenuje, ale víc se k ní nevyjadřuje. Od současné rodiny o ní nedostává žádné negativní informace, ale nemluví o ní, pokud se Sebastian nezeptá.

Pěstounka dítě v dětství častokrát hlídala, až u ní Sebastian zůstal v dlouhodobé pěstounské péči poté, co dceru nahlásila na policii. Pěstounka Simona má kromě matky Sebastiana další 2 dcery, ve věku 32 a 23 let. Se současným manželem žije 9 let, avšak pěstounem je pouze Simona. Všichni 3, tedy manžel, Simona a Sebastian žijí ve společné domácnosti, manžel má ještě z předešlého manželství 15letého syna, který žije se svou matkou a s otcem se navštěvují o víkendech.

Motivací pro pěstounku byla především pomoc dítěti a přání zachovat jeho identitu v rodině, zároveň by Sebastiana nebyla schopna opustit a nechat stát rozhodovat o jeho výchově a péči. Bylo by pro ni stresující, kdyby tomu tak bylo. Pomoc dítěti jí tak umožnila se s pěstounstvím vyrovnat a urychlila i proces adaptace.

Vzhledem k tomu, že byl Sebastian na babičku i ostatní členy rodiny zvyklý a už před přijetím do pěstounské péče u nich trávil dost času, proces adaptace ze strany dítěte byl rychlý a chlapec neprojevoval žádný stesk po matce. Pěstounka si musela zvyknout na nový chod domácnosti, ale prioritou pro ni zůstávalo dítě. Příchod ani adaptaci neprožívala negativně, musela se však vyrovnat se selháním své dcery. *„Nikdy za námi*

nepřišla sama, ještě jsem jí chtěla pomoci, potom co byl Sebastian už u mě v péči, ale neměla zájem, takže jsem od toho upustila. Ačkoliv mě to mrzí, tak si to nemůžu tak brát, jinak bych se z toho asi zbláznila.“ Sebastian pěstounku Simonu oslovoval babi a manžela oslovoval jménem tak, jak byl doposud zvyklý. Postupem času začal sám Sebastian vnímat role a vztahy v rodině jinak a babičku od 5 let oslovuje mami a manžela tati. Ačkoliv ví, že jeho biologická matka není Simona, situaci už nijak neřeší a bere ji tak, jak je. Pro celou rodinu je nynější stav, kdy Simona s manželem převzali role matky a otce, mnohem přijatelnější. Pěstounka hodnotí situaci jako výhodnější a z hlediska pocitů lepší a posilující pro rodinu, zároveň se ona sama v roli matky cítí přirozeněji. *„A začal mi říkat mami a manželovi tati. My jsme ho nechali, nám to taky přišlo lepší, v jeho životě tak figurujeme a cítíme se tak i, takže je to tak lepší si myslím.*“ Rodina je v kontaktu s jinými pěstounskými rodinami, a to i mimo povinná školení.

Pěstounka je s dalšími dvěma dcerami v každodenním kontaktu. Mají mezi sebou hezké vztahy. Tráví spolu dovolené a mají otevřený vztah, *„Já si myslím, že až na dceru teda, že pozitivní, jsme semknutý hodně, vlastně s dcerami se vídám skoro každodenně. Ted' je jedna na mateřský, takže spolu trávíme hodně času a má syna ve věku jako je Sebík,*“.

K Sebastianovi se obě dcery chovají hezky, berou ho jako plnohodnotného člena rodiny a v jeho očích jsou pro něj tety. Pozitivním prožívání a hodnocení vztahů s dcerami pěstounce kompenzuje její zklamání ze selhání matky Sebastiana. Manželovu matku Sebastian vnímá jako svoji babičku, takže v rámci rodiny si Sebastian utvořil celý rodinný systém a nahradil tak i biologickou babičku, babičkou ze strany manžela. Pěstounka sama bere Sebastiana jako svého syna, snaží se mu věnovat dostatek lásky a času. Širší okolí přijalo nové role rodiny bez problému, osvojili si oslovování všech členů rodiny. Se svými novými rolemi se rodina identifikovala.

Jediné adaptační problémy se dle pěstounky projevíly v manželském vztahu, který prošel krizí v souvislosti s událostmi vyvolanými přijetím Sebastiana do péče *„Tam to teda bylo horší, protože ačkoliv jsem to tušila, že Sebastiana budu mít, tak to pořád nebylo jistý. Já už jsem byla připravená, že budu víc cestovat a odpočívat s manželem a věnovat se vnoučatům a najednou jsem znovu začínala absolvovat koloběh školky a podobně. Takže nás rozhodně zaskočila ta nepřipravenost toho. Manžel se s tím srovnával dýl, vlastně ani jedna z dcer není jeho. Já jsem s ním v manželství 9 let, předtím jsem se rozvedla. Takže on to přijal, že budeme mít doma Sebika, ale než ho opravdu přijal a přijmul tu roli toho otce,*

kterým pro něj je, tak mu to trvalo tak ty dva roky si myslím, ale teď už jsou v pohodě. No a vlastně na základě toho, že se tohle stalo, tak jsme měli krize, ale ta už je pryč a myslím, že nás to nějak posílilo i, že teď už překonáme všechno.“ Manželovi pěstounky déle trvalo, než si osvojil novou roli a přijmul Sebastiana, se kterým není v žádném příbuzenském vztahu. Přibližně dva roky trvalo, než si osvojil svoji roli, a akceptoval novou mateřskou roli jeho manželky. Krizi Simona prožívala se zoufalstvím. Nepřicházelo pro ni v úvahu, že by Sebastiana nepřijala do péče, snažila se ale dát manželovi prostor, aby se rozhodl podle svého, jestli přijme rodinou situaci tak, jak je, nebo od ní odejde. V současnosti má její manžel se Sebastianem stabilní a silný vztah, tráví spolu po pěstounce nejvíce času. Zpětně krize upevnila jejich manželský vztah a pěstounka v manželovi vidí oporu. S manželem tak mají další pojitko, kterým je Sebastian. Ve výchově nemají konflikty, větší část výchovy stojí na pěstounce, protože tráví se Sebastianem víc času, ale s manželem se vzájemně podporují „*Vlastně myslím si, že větší část výchovy, nebo takhle určitě, na mě stojí větší část výchovy to bez pochyby. Protože s ním trávím víc času, manžel je vlastně pracovně jeden celý týden pryč a týden doma, takže hlavní péči o Sebastiana zaujímám já. Ale jinak se shodneme a podporujeme se vlastně, když už Sebík neposlouchá třeba a něco mu říkám a on znovu neposlechne, tak zakročí manžel, a to už je pro Sebika stopka, že je to opravdu špatně.*“:-

4.1.2 Kazuistika David

Dnes jednadvacetiletý David byl umístěn do dlouhodobé příbuzenské pěstounské péče ke své biologické babičce ve věku tří let. Po narození Davida o něj pečovala biologická matka i otec, snažili se fungovat jako běžná rodina, avšak matka i otec byli v minulosti závislí na drogách, měli problémy s alkoholem a neměli vybudovaný domov ani partnerský vztah. Otec po půl roce od matky odešel, a ta začala mít potyčky se zákonem, byla zadržena a odsouzena k trestu několika let ve vězení. David byl nabídnut v první řadě biologické babičce Marii (v té době jí bylo 50 let), která s pěstounstvím souhlasila. Od tří let do osmnácti let byl David v její pěstounské péči.

Davidova matka byla několik let ve vězení, ale David jako dítě nedostával pravdivé informace, myslel si, že matka je pracovně v zahraničí, jak mu tvrdila babička, jiné informace o ní nedostával. David proto čekal na matku a bydlení u babičky vnímal jako

dlouhodobé hlídání, stejně tak chápala svou péči jako dočasnou i pěstounka „*No a s Katkou, to se viděli až když vyšla z vězení, tam sem udělala chybu, jsem mu chtěla a asi já jsem jako i doufala, že ta Katka se vrátí a vlastně Davidovi jsem řekla, že pracuje v Německu, že nemůže přijet, občas mu přišel nějaký pohled od mámy jakoby, ale psala jsem to já. Ale on se dozvěděl někdy až ve 12, že je máma ve vězení, už byl velký tak to nešlo. Zpětně jako vim, že to byla chyba, ale prostě sem si tenkrát říkala, že ho tím budu chránit no, takže to tak bylo. Jinak teda pak, když se Katka vrátila z vězení, tak se s Davidem viděla, ale bydlel u nás a už to tak prostě bylo zajetý, že s námi byl, ona taky jak ho dlouho neviděla, tak prostě už tam ten vztah nenavázali.*“ - Ačkoliv vnuka měla ráda, vztah chápala jako prarodičovský. Pravý důvod, proč je v pěstounské péči u babičky, se dozvěděl David až okolo dvanácti let. V jeho třinácti letech byla matka propuštěna z vězení. Matka se po propuštění setkala s Davidem, ale už s ním nežila v jedné domácnosti a nechala původní strukturu rodiny zachovalou. Podle babičky se David s pravdou srovnal sám, nikdy se o tom spolu nebavili. David po příchodu matky z vězení zůstal u babičky a svůj vztah s matkou postupem času zlepšil, především po dosažení dospělosti, ale nikdy k ní nenavázal silnější citovou vazbu. Dětství prožil u babičky, která nezastoupila roli matky, ale zůstala ve své roli babičky, a především zajišťovala výchovu a potřebnou péči

Pěstounka Marie měla kromě matky Davida ještě 2 děti. Syna, který byl většinu života ve vězení a rodinu si nikdy nezaložil, a druhou dceru, která má dvě děti, ale v dospělosti měla problémy s alkoholem. S otcem svých dětí nežije přes 30 let a po rozvodu s prvním manželem se znovu vdala. Se současným manželem vychovávala vnuka Davida. Velkou část péče o Davida strávila v invalidním důchodu.

David byl na svoji babičku zvyklý, trávil s ní od narození mnoho času. Proces adaptace z Davidovy strany proběhl bez jakýchkoliv problémů, neprojevoval stesk po matce ani se nevztekal a neodporoval. Srovnat se se situací bylo těžké pro babičku, především kvůli situaci svojí dcery, ale Davida přijala a starala se o něj po celou dobu. Především chtěla zachovat identitu dítěte v rodině a pomoci matce i dítěti. O vztahu s vnukem mluví jako o péči „*Já jsem prostě dostala Davida a bylo, nebo jako je to rodina moje David je můj vnuk. Je to syn mojí dcery vlastní. Já jsem se musela o Davida starat od jeho 3 let, protože Katka jako dcera, šla do vězení, a tak šel ke mně no.*“. Manžel, tedy nevlastní děda Davida souhlasil s pěstounstvím, ale příliš do výchovy Davida nezasahoval.

David každých 14 dní jezdil na víkend ke svým druhým prarodičům ze strany otce, kteří se mu snažili dávat najevo lásku především materialisticky, dávali mu drahé dárky a peníze. Kontakt s nimi má dodnes.

Partnerský vztah manželů to nijak neohrozilo, vzhledem k jejich věku a délce vztahu, přijali pěstounskou péči pozitivně. V době pěstounské péče neměli žádný závažný partnerský konflikt. Pěstounka definuje jako nemožné, aby po tolika letech strávených dohromady krize ve vztahu přišla „*No tak jako my jsme spolu vopravdu přes těch 30 let, takže spolu už budem do smrti a že by to nějak ovlivnilo, že bysme se rozvedli tone, to mě ani nenapadlo. Žádný konflikt tam jako nebyl, on je děda takovej flegmatik, teď už je teda hluchej taky (smích).*“.

David byl v dětství uzavřenější, v předškolním věku a mladším školním věku jakoukoliv radost vyjadřoval máváním rukou. Neměl žádné poruchy učení, v kolektivu se nestránil, ale ani nevynikal. Velkou část času trávil na počítači. Větší citovou vazbu si vytvořil ke své sestřenicí a bratranci, dětem jeho biologické tety, kteří bydleli kousek od Davida. Se sestřenicí byl ve stejném věku, byli spolu v každodenním kontaktu a navštěvovali stejnou třídu na základní škole. Byli si vzájemnou oporou. I v dospělosti je pro něj hlavním stabilním článkem.

Celou základní školu prospíval David s dobrým prospěchem, neměl žádné problémy ve škole ani mimo ni. Přílišné mávání rukou, kterým vyjadřoval radost, u něj zmizelo v mladším školním věku. Nastoupil na střední školu informatiky, kde se pohyboval především ve skupině chlapců. Od druhého ročníku začal mít zhoršený prospěch a trávil mnoho času mimo domov. V posledním ročníku opakoval maturitu, jelikož neodevzdal ročníkovou práci. Přestal chodit do školy, stal se víc nezodpovědným, laxním a trávil většinu času s kamarády.

Po maturitě se snažil začít pracovat, stále bydlel u babičky. Po větší neshodě mezi babičkou a Davidem se David odstěhoval k druhým prarodičům. Především řešili s pěstounkou konflikt vytvářejících se dluhů Davida „*No tak po maturitě se snažil pracovat, že jo prostě chtěl peníze a tak, ale ani nevím já a nasekal nějaký dluhy. Jako já na něj jednou už vylítla, protože byl líný a on se urazil a bydlel u druhý babičky, ale tam to taky nemělo dlouhý trvání. No a teď je David už dlouho, asi přes rok ve Skotsku je mu 21 let a splácí*

ty dluhy, který nevím, jaký ani má, jako zase ale píše mi a je dobře, že je samostatnej, ten jazyk umí už určitě a aspoň nemá žádný problémy.“

Pěstounka o vztahu s Davidem mluví jako o pozitivním, větší konflikty začali ve výchově, až když David studoval střední školu. Vymezoval se tak na hranici dospělosti a o péči a starost babičky nestál. Velmi zřídka se pěstounce svěřoval, což si pěstounka vysvětlovala pubertou a vlivem vrstevníků.

V současnosti David žije už přes rok ve Skotsku, kde pracuje, snaží se splácet dluhy, které udělal v Čechách. Zatím si nevytvořil trvalejší citový vztah s žádnou partnerkou. S babičkou je v kontaktu, když přijede do Čech, tráví čas u ní. Pěstounka je ráda, že je vnuk v cizině, cítí se lépe, když nemusí řešit starosti spojené s jeho péčí. Jeho odchod do ciziny vnímá jako útek od problémů. S matkou se David vídá, ale jejich vztahy jsou povrchní *„Takový nemastný neslaný, tam už to asi jiný nebude, ale jako píšou si viděj se, ale jako nějak že by to bylo, že se jim stejská a tak to ne.“* Pěstounka se s biologickou matkou vídá velmi často, mají spolu vytvořený hezký vztah, stejně jako s druhou dcerou.

4.1.3 Kazuistika Lily

Lily je dnes 5letá holčička, která se ihned po porodu dostala do dlouhodobé příbuzenské pěstounské péče ke své biologické tetě Lindě. Lindě je 40 let a spolu se svým manželem vychovávají ještě dvě vlastní dcery ve věku dvanácti a osmi let. Linda je sestrou biologické matky Lily.

Motivací k pěstounství jí byla především touha pomoci sestřinu miminku. Linda ještě před příchodem Lily toužila po třetím dítěti, Lily se tak stala třetím dítětem, které by do rodiny jednou i tak přišlo *„Tam to i bylo tak, že vlastně za prvé já bych asi nad tím přemýšlela každý den do konce života, že jsem si ji nevzala a druhá věc ještě, že já jsem chtěla vždycky 3 děti a asi bych teda ještě třeba dva roky počkala, ale ono je to jedno, prostě byla dřív a já to aspoň měla bez práce ((smích)).“* Linda podvědomě vždy tušila, že ze sestřiny strany taková situace může nastat a byla s tím vnitřně smířená. Za štěstí považuje také to, že sestra neprodila dítě dřív, kdy Linda ještě studovala nebo byla v zahraničí, dítě tak pro ni přišlo v pravý čas. Biologická matka Pavla tedy mladší sestra pěstounky, se v mládí separovala od rodiny, nikdy si nevytvořila vlastní domov

ani nepracovala a byla drogově závislá. Ve svých třiceti dvou letech porodila holčičku, kterou v porodnici nechala. S dítětem nikdy v kontaktu nebyla, maximálně sestře napíše smsku, avšak nikdy se nepokusila o přímý kontakt a dál pokračuje životem, který vedla před porodem Lily. U své rodiny měla dveře vždy otevřené, ale způsob života si vybrala sama.

Lily byla po porodu nabídnuta rodině Lindy do pěstounské péče. Lily se v rodině ihned adaptovala, vzhledem k tomu, že se k ní dostala jako miminko. Nikdy neměla žádné problémy, navázala se na novou rodinu, ze které získala i dvě starší sestry. Je učenlivá, chytrá, má ráda kolektiv a nestrání se dětí. Oba pěstouny bere za své rodiče a dcery manželů bere jako své sestry, v rodině se nesečkala s žádným negativním přijetím. Vzhledem k okolnostem mají pěstouni tendenci chápat sami sebe jako běžnou rodinu. Pěstounka má dojem, že svůj vztah s Lily vnímá a prožívá obdobně jako se svými biologickými dětmi.

Pěstounka má s manželem stabilní vztah, jsou spolu už 16 let, v rodině nenastaly žádné konflikty ani události, které by ji nějak zásadně zasáhli, mají dojem, že pěstounství Lily jejich vztah ještě upevnilo „*No tak jasně, další dítě to ovlivní určitě, ale ne tak jako to první, to první je největší zásah, největší radost a absolutní spojení, ty další děti to už víc a víc utvrzují jenom.*“. Ve výchově se shodují, pokud dojde k nějaké neshodě, neřeší ji nikdy zvyšováním hlasu nebo hádkou. Pokud k hádce dojde, netýká se dětí a není ani nijak zásadní pro chod rodiny „*Ve výchově si myslím, že se shodneme nějak, jasně občas je něco, co by každý udělal jinak, ale nikdy se nehádáme kvůli tomu, si to spíš tak racionálně vysvětlíme. To se spíš pohádáme kvůli něčemu jinému, co se tak netýká dětí, třeba posledně kvůli dovolený, ale jako nikdy to není že by to bylo na rozvod, z mé strany, teda to nikdy nebylo. Ono je to asi potřeba se občas pohádat, bez toho by to ani nešlo ((smích)).*“.

Sestry mezi sebou nepocítují rozdíly, každá má v rodině své místo. Starší děti už docházejí do základní školy a Lily zatím navštěvuje mateřskou školu, kde se adaptovala a do kolektivu zařadila bez problému. Občas mezi sestrami proběhnou hádky, ale ty matka hodnotí jako běžné, jinak se umějí zastat jedna druhé a mají mezi sebou pevný vztah. Širší rodina a okolí přijalo dítě vřele, matka pěstounky je plnohodnotnou babičkou tří vnuček. Všechny tři jsou podle matky empatické vůči ostatním a mají starost o své okolí „*Možná i dobrá zkušenost pro další dvě holky, přijdou mi všechny empatický, že se starají o ostatní a není jim lhostejný spolužáci. Nikdy jsem je neviděla, že by se k někomu chovali nějak špatně. Jo občas žalují, ale že by někomu ubližovali to ani jedna. To jsem ráda, to je strašně*

důležitý pro mě, to jim taky tluču do hlavy ((smích)) aby se chovali k ostatním, tak jak by chtěli, aby se oni chovali k nim.“. Pěstounka se k dcerám snaží přistupovat spravedlivě a bere ohledy na temperament každé z nich.

Linda má se svou matkou pozitivní vztah, měla normální dětství a od své matky dostávala spoustu lásky. Proto byla zaskočena tím, jakou cestu si zvolila její mladší sestra.

Linda s Lily navštěvují pěstounská školení a účastní se některých akcí pořádaných pěstouny, jako je například návštěva zoo. Chodí k nim také kontrola ze sociálně právní ochrany dětí, ale pro rodinu, to není stresující situací, kontroly berou automaticky. Lily je v kontaktu s jinými pěstounskými rodinami, především tedy s dětmi. Pěstounka tak chce Lily ukázat, že každé dítě v pěstounství je členem nějaké rodiny a nezáleží na tom, zda je nebo není biologickým dítětem pěstounů, Lily tedy ví, že její biologickou matkou je někdo jiný „*Jsmo rodiči, ona ví, že jsem jí neporodila a ví kdo jí porodil, mám doma fotky, že jo, takže se ptá, kdo to je a tak, ale ona to neřeší, já jsem máma a mám tři děti, ty jsou sestry a manžel je jejich táta, je naše.“.*

4.1.4 Kazuistika Maruška

Čtyřletá Marie je v dlouhodobé pěstounské péči 2 roky. Ihned po narození šla do přechodné pěstounské péče, kde byla po dobu zákonné lhůty 15 měsíců, pak přešla do dlouhodobé pěstounské péče, kde je dodnes. Spolu s manželem je pěstounka Anna i adoptivním rodičem sedmiletého Matýska, který do rodiny přišel ve dvou letech z dětského domova. Maruška v současnosti dochází do mateřské školy a Matýsek se chystá do 1. třídy.

Marušky otec nebyl v rodném listě a biologická matka byla závislá na alkoholu a dalších drogách, nebyla schopna se o dítě starat a nechala jej v porodnici. Tam musela být Maruška kvůli matčině závislosti déle hospitalizovaná. Maruška není stále právně volná, „*No my jsme měli toho chlapečka a chtěli jsme holčičku, a protože nebyli děti, tak jsme si našli přes internet Marušku. A ona vlastně nebyla právně volná, tak jsme si ji vzali s tím, že si ji adoptujeme. No jenomže tam byli právní komplikace. No, takže v podstatě Mařenka je u nás už dva roky v pěstounský péči a prostě nebyla právně volná, protože jsou tam nějaký právní zádrhely k tý adopci, tak jsme se s tím vnitřně smířili. No a necháme si holčičku v tý pěstounský péči, protože je prostě naše patří k nám, já vlastně nedělám žádný rozdíl.“,*

ale rodina věří, že se nikdy nebude potýkat s problémy, týkající se právní volnosti dítěte. Biologická matka ani otec Marušku od narození neviděli. Matka byla i krátkou dobu ve vězení. O Marušku doposud nikdo nejevila zájem.

Pěstounka a adoptivní rodič Anna (45 let) nemá žádné biologické děti. S mladším manželem spolu žijí 8 let, předtím už byla jednou vdaná, avšak první manžel si našel v době trvání manželství ženu, se kterou si založil rodinu. Po rozvodu si Anna našla současného manžela, se kterým se usadila a ve 36 letech se snažila otěhotnět. Po několika marných pokusech, kdy zkoušeli i formu umělého oplodnění, se rozhodli i kvůli věku Anny k adopci. Absolvovali několik školení a testů, aby byli spolu s manželem zařazeni do evidence. Po třech měsících si odjeli pro Matýska do dětského domova a stali se jeho adoptivními rodiči. Matýsek se po jednom dni v nové rodině adaptoval, neprojevoval žádnou úzkost a navázal se na adoptivní rodiče velmi rychle.

Anna se svojí matkou má silné citové pouto, ačkoliv si v pubertě moc nerozuměli, protože jsou obě dominantní „*Víte co, my jsme s mojí matkou stejný, teď ke stáru se to hodně spravilo, já jsem taky asi nebyla hodný dítě. Maminka to se mnou asi taky neměla lehký a vycházíme spolu dobře, ale citovou vazbu jsme měli silnou, i když jsme si v pubertě šli po krku, já jsem dominantní a ona taky.*“. S přibývajícím věkem si s matkou znovu více rozumějí a jsou spolu v kontaktu.

Pěstounka spolu s manželem chtěla ještě jedno dítě. Manželovou motivací byla především pomoc dětem, které nemají domov, touha dát někomu další lásku a bezpečí. Anna chtěla sourozence k Matýskovi a stejně jako manžel chtěla pomoci dětem, dát jim domov a lásku. Rozhodli se znovu adoptovat dítě, holčičku, ale přes internet našli Marušku, která se nacházela v té době již u přechodných pěstounů. Ačkoliv bylo riziko, že Maruška není právně volná, přesto si ji vzali do pěstounské péče, a to v jejích necelých dvou letech. Anna ovšem o omezené právní volnosti Marušky manželovi neřekla, což později v manželství vyvolalo krizi „*Manželovi tomu jsem to neříkala (smích). Ten, kdyby všechno věděl, tak to není úplně dobrý s těma chlapama. Stejně ale všechno vyřizuju a zařizuju já.* ...

V partnerském vztahu měli manželé jednu závažnější krizi, kdy vztah šel k rozvodu, a to při řešení právní volnosti Marušky, kvůli kterému byli u soudu. Ačkoliv u nich Maruška už byla v pěstounské péči, nastala situace, kdy ji chtěli kvůli právní volnosti odebrat. Manžel dával za vinu Anně, že si lépe nezjistila situaci Marušky. Nakonec však byla Maruška

ponechána v pěstounské rodině. Pěstounka vnímala především bezmoc, ale i tak se považovala za silnější než manžel a snažila se situaci vyřídit k jejich prospěchu. Na vztah to nakonec nemělo negativní následky a mají spolu hezký partnerský vztah, ačkoliv už nemají tolik času pro sebe jako dřív „*manžel to vlastně měl za vinu mě, že se tohle stalo, ale teď už je to v pohodě, máme krásný a zdravý děti. Prostě to byl vlastně jedinej náš konflikt, jinak se zas tak diametrálně v ničem nelišíme. Fakt jsme prostě běžná, normální rodina.*“. Přesto hodnotí změnu vyvolanou příchodem Marie jako pozitivní, oba tak vyplnili svoji potřebu druhého dítěte. Menší konflikty občas nastávají ve výchově dětí, ale nikdy to nevyvolá větší hádku, která by byla pro vztah významná.

Přechodná pěstounská rodina si na Marušku natolik zvykla a vytvořila si k ní velmi silné citové pouto, že si ji zprvu chtěli nechat v dlouhodobé péči. Nakonec se domluvili společně s pěstounkou Annou. Pěstounka s rodinou po dobu tří měsíců navštěvovala každý víkend Marušku v přechodné pěstounské rodině. Po třech měsících si Marušku odvezli domů. S přechodnými pěstouny se stále stýkají. Prvních 14 dní bylo pro rodinu psychicky náročné. Maruška tesknila po předchozí rodině a brečela celé dny. Po 14 dnech přišel zlom a Maruška si začala zvykat na novou rodinu. Pěstounka období nazývala utrpením, doslovně si „*prošla peklem*“. Snažila se dítě utěšovat, ale začínala pociťovat beznaděj a uvažovala, jestli nebude Maruška muset jít do jiné rodiny „*Já mám fotky, jak s ní sedím na gauči a obě dvě jsme vyřízený, protože ona jenom brečela. V momentě, když jsem šla vařit nebo tak, tak byl řev a Mařenka vydržela rvát několik hodin denně. A hale někdy před těma Vánocema, možná dva dny, to bylo, kdy přestala brečet, my jsme nevěděli, co dělat, že jsme se báli, že nám ji vezmou, protože se jí u nás nelíbí, my jsme to nechápali. Brečela teda 14 dní, pak přestala, takže všude za mnou a takhle to bylo furt,*“. Po 14 dnech přišel zlom a Maruška si začala zvykat na novou rodinu. Především s Annou a Matýskem si začala vytvářet vazbu. Od Anny se nehnula ani na krok. To v pěstounce vyvolalo naději a víru, že je dítě přijme. Manžela si ze začátku Maruška nevsímala a ignorovala ho, nechtěla ani, aby jí bral do náruče, plakala, pokud jí chtěl nosit, ale po měsíci společně stráveného času nastal zvrát a Maruška si sama řekla, aby jí manžel vzal do náruče „*Tak jsme zas byli smutný no a pak přišel zvrát a vlezla do latoru na hračky a natáhla ručičky, že chce vyndat úplně poprvé a od té doby už k němu přišla a probíhala mezi nima normální komunikace.*“.

Maruška je živá, akční, sebevědomá, chytrá, velmi komunikativní, temperamentní a mazlivá. Neměla žádné vážnější nemoci. Jedinou zdravotní komplikací je mateřské

znaménko napojující se na oko, kvůli kterému chodí preventivně na kontroly. Maruška v současnosti navštěvuje mateřskou školku. S dětmi dobře vychází, ve školce je hodná a učenlivá. Anna má dojem, že přes biologickou nespřízněnost jsou si s Maruškou podobné, jak vzhledově, tak povahově.

Spolu s pěstouny a Matýskem tvoří rodinu, Anna a manžel zaujímají roli matky a otce, jak je i obě děti oslovují, ačkoli ví, že nejsou jejich biologickými rodiči. Identitu rodiče přijali Anna s manželem Jirkou ještě před příchodem Matýska a Marušky do rodiny, ačkoliv se pěstounka prvních dnů adaptace obávala. Neumí si ani představit, že by se mohla k dětem vztahovat jiným způsobem než jako matka a vlastní dítě.

S Matýskem má Maruška láskyplný vztah. Vnímají se jako sourozenci, kteří se občas škádlívají, ale nikdy by si neublížili. Matýsek často Marušku hladí, objímá jí a zastává se jí, matka hodnotí jejich vzájemný jako nadstandartní. a často chce porovnávat, kdo z nich udělal něco lépe „*To je velice zvláštní myslím, že maj úplně, ne, mají spíš nadstandartní vztahy bych řekla. Ano praštěj se porvou se. Ale jak třeba ve svém okolí pozoruju ty sourozenecký dvojice jiný, tak oni, jako Maruška a Matýsek se od sebe nemůžou vůbec odtrhnout jo, aniž by si dali pusu. Oni se třeba ve školce objímaj a líbaj. „.* Tím, že je Maruška mladší, ale zároveň dominantnější, tak si spolu rozumí i v různých hrách. Při delší odluce, kdy Matýsek odjel na školku přírodu, se mu více stýskalo po Marušce než po rodičích, často plakal. Maruška naopak několikadenní separaci i přes stesk zvládá bez pláče.

V současnosti se nepotýká rodina s žádnými problémy, obě děti si vytvořily k rodičům silné citové pouto a nijak se neliší od běžných rodin, což pěstounka častokrát zdůrazňuje.

4.1.5 Kazuistika Martina

Martince je 10 let, do pěstounské rodiny přišla, když jí byl necelý rok. Pěstounce Katce je 48 let, spolu s manželem se rozhodli stát se pěstouny. Katka už uvažovala od mládí, že by jednou chtěla přijmout do náhradní rodinné péče alespoň jedno dítě. Chtěla především pomoci a dát dalšímu dítěti lásku. Neuměla si jako dítě představit, že někdo vyrůstá bez matky. S manželem se po dostavění domu, dostatečného zázemí pro další dítě, rozhodli

pro pěstounství. Nezaměřovala se přímo na pěstounství, ale vzhledem k tomu, že jim bylo pěstounství nabídnuto jako neoptimálnější forma péče o dítě, začali s vyřizováním nutných žádostí a testů. Po jednom roce k nim do rodiny přišla Martinka. Vše tedy proběhlo podle Katčiných představ, které se shodují s manželovými. Katka v té době měla už dvě vlastní dcery ve věku sedmi a devíti let.

Martinka přišla v jednom roce z přechodné pěstounské péče, kam byla předána hned po porodu matky. V přechodné pěstounské péči byla necelý rok. Biologické matce dítě odebrali ze zdravotních důvodů, protože byla schizofrenička. Když bylo Martince šest let, matka zemřela. Asi po dobu 14 dní po smrti matky se Martinka začala zajímat o biologické rodiče, byla smrtí matky zaskočena, ačkoliv s ní nebyla předtím příliš v kontaktu „*Oznámili jsme ji to s tím, že jsme počítali, že to přejde v pohodě, ale chtělo se jí plakat, že už ji nikdy nepohladí. 14 dní byla zaražená a přemejšlela o tom, proč to takhle všechno je, ptala se na otce, kterýho viděla asi čtyřikrát. Vlastně se tak vyptávala, proč se o ni nezajímá a podobně*“. Biologický otec Martinku od té doby, co je u dlouhodobých pěstounů, ani jednou neviděl a nepokusil se ji kontaktovat. Dokonce není uveden v rodném listě, pěstounská rodina má informaci pouze o jeho bulharské národnosti. Z biologické rodiny Martinka vídá svoji babičku, se kterou má vřelý vztah, minimálně jednou za 14 dní spolu komunikují, dvakrát do roka Martinku navštěvuje a o prázdninách k ní Martinka jezdí na týden. Babička si Martinku nemohla vzít do péče, protože už při jejím narození byla po třech mrtvičkách a bylo jí 67 let.

Martinka se prvních 14 dní u nové rodiny pomalu adaptovala, byla hodná a po 14 dnech začala víc zlobit, vztekat se. Začali ji utěšovat v náručí, trvalo přibližně rok, než sama útěchu v náručí našla. Pěstounka s delší adaptací počítala, ale od začátku se k ní snažila chovat vstřícně a pociťovala, že si Martinka ověřuje bezpečí rodiny, proto pro matku nebyla situace zúzkostňující. Katka si myslí, že důvodem delší adaptace mohl být i již navázaný vztah s přechodnou pěstounskou rodinou, o který přechodem do trvalé pěstounské péče přišla.

Pro Martinku zaujímají pěstouni roli matky a otce, přijímají ji jako svou dceru, považují se za plnohodnotnou rodinu a vzájemné vztahy hodnotí kladně. Dcery pěstounky jsou pro Martinku sestrami, které se jí věnují.

Vztahy v rodině se pěstounstvím nezměnily. Naopak pro partnerský vztah je další dítě pojiťkem. Ve výchově se pěstounka s manželem podporují a jsou jednotní, k vlastním dcerám i přijatému dítěti se chovají stejně bez rozdílů, což podle Katky každý v rodině pociťuje „*Vztah s manželem ((smích)). Přijaté dítě, teda Martinka je dalším pojiťkem, co nás spojuje. Další naše pojiťko. No a ve výchově jsme jednotní, navzájem se podporujeme, já to tak určitě vidím. Řekla bych, že to pociťujou i starší dcery, že jsme my dva zajedno, že nemají na nás páku.*“

V nové rodině má Martinka dvě starší sestry, které jsou dnes ve věku 17 a 19 let. Jsou vlastními dcerami pěstounky. Obě sestry se o Martinku vždy staraly a pečují o ni.

Obě vlastní děti byli velmi klidné, Martinka je velmi živá, a to představuje pro Katku výzvu, častěji, než dříve nedokáže výchovné situace řešit v klidu. Katka to ale nedává nikomu za vinu, chápe, že příčinou je temperament dítěte „*Trochu nás to poznamenalo, tedy mě nervy. Je opravdu živá a dřív jsem reagovala vždycky a všem v klidu, teď už mě kde, co rozhorlí brzy nebo hned. Jen si myslím, že živý dítě jsme mohli mít i to vlastní a bylo by to stejný. První dvě děti byly velmi, velmi klidné.*“

Více stresovými situacemi pro rodinu jsou návštěvy OSPODu a doprovodné organizace. Jsou náročné především pro Martinku, pěstounka má dojem, že kladené otázky nejsou dítěti přiměřené. Pro pěstounku je tak nejvíce stresujícím faktorem v životě návštěva OSPODu, zatěžuje ji i povinnost šestkrát ročně se účastnit školení na úkor společně tráveného rodinného času. Na druhou stranu ale na školení vidí problémy jiných rodičů s dětmi, které si své problémy z dětství nesou celou dobu a je ráda za svojí současnou rodinu.

Martinka je živá, temperamentní, hraje na klavír, je chytrá, ve škole nemá žádné problémy, vyžaduje ale víc pozornosti „*Dítě si vynucuje pozornost, jasně. V rodině přirozeně vzhledem k tomu, že je nejmladší si myslím. Ve škole a ve společnosti kamarádů přemrštěně asi.*“. Je empatická, a to především vůči malým dětem. V kolektivu se zapojuje a nemá problém navázat vztah s vrstevníky.

Okolí přijalo dítě vřele, jediný, kdo ze začátku pěstounství tolik nepřijal, byla sestra pěstounky, v současnosti ale je to Martinky nejoblíbenější teta. S vlastní matkou měla pěstounka vždy pozitivní vztah a silnou vazbu. V dětství si neuměla představit život bez matky a útrapy ostatních dětí, které vyrůstají bez rodičů.

4.1.6 Kazuistika Petr

Kazuistika se zabývá osudem dnes už 5,5letého Petra a jeho pěstounské rodiny na přechodnou dobu. Petr je ukázkovým případem, kdy přesně po jednom roce odešel k nové rodině, kde je v současnosti u dlouhodobých pěstounů.

Petr byl odebrán biologické matce sociálně právní ochranou dětí na popud anonymních stížností. Důvodem byla také ztráta obecního bytu, matka tedy dále nemohla zajišťovat bydlení pro sebe a pro syna. V Petrových dvou letech zemřel jeho otec, který spolu s matkou do té doby fungoval jako běžná rodina, poskytoval synovi dostatečnou lásku. Po smrti otce matka přestala fungovat, začala mít problémy s alkoholem, Petrovi nezajistila domov a zanedbávala ho. Ve 4 letech začal navštěvovat speciální internátní školku, kam dítě odvedete v pondělí a vyzvednete si ho v pátek. Byl sem zařazen také pro rysy autistického spektra, avšak do té doby nebyl nikde diagnostikován pro jakoukoliv poruchu. Ve čtyřech a půl letech byl matce odebrán a předán pěstounce Kamile a její rodině na přechodnou dobu. Kamila neměla dostatečné informace o Petrovi a jeho zdravotním a psychickém stavu. Pouze jí bylo oznámeno, že si má dojet před školku pro malého chlapečka, který málo mluví. Příjezd před školku byl pro pěstounku šokující a stresující „*No a šok nastal, když jsme s manželem přijeli před speciální internátní mateřskou školku, já říkám, proč speciální, proč internátní, jsem nevěděla, že existuje, tam dáte dítě v pondělí a v pátek si ho vezmete. A speciální, protože tam jsou prostě nějaký poruchy. Před školku přišel soudní vykonavatel, vychovatelka, dali mi do ruky od soudu, jakože teda předběžko, a šli jsme dovnitř k ředitelce, která nás čekala, načež ředitelka měla 30minutový monolog na téma, že Patrik je nezvladatelný autistický dítě, který nesnese kontakt, který né, že nechce mluvit, ale neumí jediný slovo, že prostě...Já tam omdlívala, zelenala, říkala jsem prosím Vás já nejsem speciální pedagog, já vůbec nevím, jestli tohle zvládnou, já jsem na to nebyla vyškolená.*“.

Z otcovy strany má Petr babičku a tetu, kterým byl nabídnut do pěstounské péče, avšak s ohledem na věk a psychický i fyzický stav obě odmítly pěstounskou péči. Petrova babička i teta se s ním dvakrát viděly po dobu, kdy byl v přechodné péči, ale hlubší vztahy s nimi Petr nenavázal.

Kamile je 40 let, má dvě vlastní děti ve věku 16 a 19 let, momentálně je zařazena v evidenci pěstounů na přechodnou dobu. V průběhu dospívání dětí pocítila potřebu se znovu o někoho starat a dávat mu lásku. Manžel je podnikatel, pracuje převážně z domova

a obě děti studují na střední škole. Bydlí ve dvoupatrovém domě společně se svými dětmi a babičkou. O pěstounství se začala více zajímat díky kamarádce, která je také pěstounkou na přechodnou dobu. Od podání žádosti se k nim Petr dostal po roce, kdy spolu s manželem absolvovali školení a různé testy a mohli tak být zařazeni do evidence. Po třech týdnech od zařazení do evidence byla Kamila kontaktována s žádostí o poskytnutí přechodné pěstounské péče.

Příchod Petra do nové rodiny byl psychicky dost náročný, především pro Kamilu. Napomohla tomu i neinformovanost ze strany sociálně právní ochrany dětí, tedy nepřipravenost pěstounky na příchod dítěte se specifickými potřebami. Kamila se s Petrem viděla poprvé před školkou, odkud si ho rovnou odvezla domů. Petr nijak neodporoval. Manžel byl překvapen především stavem manželky a dítěte *„Takže jsem ho přivedla manželovi do auta, on na mě koukal a říkal, ty seš nějaká fialová a teď viděl, jak se chová malej, a říká co to je. Takže rodina na rozklad, já jsem tejden nejedla, já jsem za tejden zhubla deset kilo, to se mi nikdy nestalo. Manžel se strašně rozčiloval, že nás neupozornili na tyhle věci předem, kdyby řekli ten chlapeček, je na tom ta a tak, neumí mluvit je to těžkej případ, budete se mu muset hodně věnovat, projevuje autistický rysy atd atd. Jdete do toho? Jako začínáte... Většinou ty první děti dávají bez problému, aby to ty lidi neodradilo. Šup já jsem do toho vlítla úplně nohama, křest ohněm, takže to mě švalo ten přístup tý sociálky, že prostě neřekli jo, přitom to dítě znali.“* Přes velkou zátěž nově vzniklé situace Kamila nepřipouštěla situaci, že by dítě vrátila zpět. První týden odmítal Petr jít do druhého patra jejich domu. Pro celou rodinu to byla těžká situace, vzhledem k tomu, že Petr neměl osvojené základní návyky, neuměl mluvit, špatně chodil, nejedl. Pěstounka tak navštívila neurologii, fonologii, klinickou psycholožku, aby zjistila diagnózu Petra. Byla mu diagnostikovaná lehké mentální retardace, do které se promítali zmiňované projevy autistického spektra. Pěstounka tak vnímala jako prvořadé zajištění zvýšených nároků péče, nešlo tolik o vytvoření vztahu s dítětem. Kamila s ním každý měsíc docházela na logopedii a cvičila s ním jemnou i hrubou motoriku a zrakové vnímání, Petr s ní vždy spolupracoval. Když se Petr dostal do přechodné pěstounské péče, neuměl mluvit a špatně chodil. Vystačil si hrát s jedním autíčkem třeba dvě hodiny, jezdil s ním po koberci na jednom místě. Ze začátku ani neudržel žádný oční kontakt, což se v průběhu adaptace změnilo.

Stresovými situacemi pro něj byla návštěva doktora, změna trasy v lese, vystupování z auta, reagoval na ně pláčem, křikem, začal kolem sebe kopat. Kamile takové situace řešila

tím, že s Petrem chodila k doktorům, kde si hrál a ona si s doktorem povídala, tedy naučila ho, že se mu nic špatného nestane. Situace se začaly zlepšovat, ačkoliv Petr plakal, tak jinak už nevzdoroval. Pěstounka reagovala s klidem a pochopením, snažila se mu tak ukázat a osvojit běžné věci v životě.

Zlomovou situací pro Kamilu bylo, když Petr sám od sebe přišel a obejmul jí, což se stalo po půl roce. Oplátkou pro péči pěstounky, bylo objímání a mazlení se s Petrem. Kamila i celá rodina se snažila projevovat vůči Petrovi fyzický kontakt a starost o něj. Když Petr upadl a hodně se odřel, ze začátku neplakal, protože byl zvyklý, že to v nikom nevyvolalo žádné reakce, ale náhradní rodina projevovala více starosti o Petra, Petr tak získal návyk, že pokud se mu něco stalo, tak to začal projevovat pláčem.

Během jednoho roku udělal Petr velké pokroky, navázal několik citových vazeb, ať už s náhradní rodinou, tak s vrstevníky. Hlavní citovou vazbu navázal s Kamilou, často se objímali a trávil s ní nejvíce času. Rozvinul i jemnou motoriku, naučil se nakreslit sluníčko, autobus apod. Uměl pár slov, víc vyjadřoval své emoce, což pro Kamilu znamenalo velký pokrok. Po roce tedy v 5 a půl letech byl znovu u psychologky, která potvrdila diagnózu lehké mentální retardace.

Vztahy v pěstounské rodině to ovlivnilo pozitivním směrem. Téměř dospělé děti trávil více času s rodiči, tím se posilovaly vztahy v rodině „*Dokonce děti trávil víc času s námi, díky němu. Nechodili tak pozdě domů a jezdili s námi na výlety, nezavírali se v pokojíčku.*“. Projevovaly starost o Petra a empatii vůči němu. Mluvili o sobě jako teta a strejda a děti se oslovovali jmény. Babička žije s rodinou ve společném domě, s Petrem se vídali každý týden, ale nevytvořili si žádný vztah, Petr o ni neprojevoval zájem. Partnerský vztah Kamily a manžela to též posílilo. Za dobu, kdy byl Petr v jejich přechodné péči, u nich nenastal žádný konflikt, shodli se na postupu, jak Petra vést a vychovávat. Širší okolí přijalo pěstounství i Petra pozitivně, Kamila se setkávala s kladnými ohlasy. Ačkoliv začátky byly těžké, pěstounka se své role chopila s jistotou.

S manželem i dětmi mají harmonický a pozitivní vztahy. Kamila hodnotí i vztahy se svými rodiči jako pozitivní, především s matkou. Zařazení do evidence přechodné pěstounské péče byla iniciativa Kamily, ale souhlasila s tím celá rodina.

V současnosti je Petr v dlouhodobé pěstounské péči. Fáze adaptace nejprve probíhala v domě Kamily, kam rodina přijela na návštěvu. Rodina pak souhlasila s přechodem Petra k nim do dlouhodobé péče. Po roce a třech týdnech tak odjela Kamila s Petrem do nové rodiny, kde s ním byla týden a pomalu se od něj vzdalovala a nechávala péči na nových pěstounech.

Zpětně hodnotí pěstounskou péči celkově jako dobrý systém, protože pomáhá dětem i rodičům tím, že se dostává všem víc lásky a péče.

4.2 Srovnání kazuistik

4.2.1 Motivace

Důležitou kategorií pro pěstounskou péči je motivace, která má vliv na pozdější utváření vztahů v rodině. Ta je podobná u příbuzenské péče, kdy obě biologické babičky a teta přijaly děti svých přímých příbuzných. Motivace se tak liší v závislosti na nepřipravenosti pěstounů, tedy ony samy nejsou iniciátory pěstounství, ale děti jsou jim nabídnuty sociálně právní ochranou k péči. Motivací u všech tří pěstunek byla pomoc rodinnému příslušníkovi a zachování jeho identity v rodině. U dalších dvou pěstunek Kamily a Katky byla hlavní motivací pomoc dětem, které nemají domov, obě pěstounky měly vlastní starší děti. Pěstounka Katka si vybrala pěstounství především kvůli radám sociálně právní ochrany dětí a zavrhlá adopci, protože se o ní pokoušejí bezdětné manželské páry. U Kamily, je motivací i pocit, prázdného hnízda“, kdy obě děti, ačkoliv bydlí stále u svých rodičů, nepotřebují péči ani starost. Jedinou rodinou, která měla za motivaci i pocit naplnění mateřství, byla rodina Anny. S manželem si chtěli založit rodinu, ale jelikož se jim to nedařilo, vzali si do adopce chlapečka a poté do pěstounství Marušku, tedy chtěli jakoukoliv náhradní rodinnou péči, která jim zajistí dlouhodobou starost o dítě. Motivací bylo i zajištění sourozence pro již adoptované dítě.

Motivace je u všech rodin především altruistická, rodiny příbuzenské pěstounské péče nechtějí, aby dítě bylo dáno do ústavní péče. Naopak ostatní rodiny usilují o to, aby dostali děti z ústavní péče. Hlavní je především pomoci dětem, ke kterým se vážou další motivace jednotlivých pěstunek.

4.2.2 Doba přijetí dítěte do pěstounské rodiny

Doba přijetí dítěte od podání žádosti o pěstounství je u rodin, které nejsou příbuznými přibližně okolo jednoho roku. Všechny rodiny tak poměrně rychle získaly děti do péče, je to dané i tím, jaké parametry si pěstouni nastaví pro výběr dítěte, to znamená věk, etnika, postižení atd. Všechny 3 rodiny žádající o péči, neměly parametry tak rozšířené, především chtěly přijmout dítě do věku tří let. U Anny přijetí dítěte do rodiny trvalo 6 měsíců, a to proto, že už byla adoptivním rodičem, a měla tak za sebou některá školení a testy. Doplnila tak zbytek potřeb k pěstounské péči, které trvaly 3 měsíce, mezitím si našli Marušku na internetových stránkách www.pestouni.cz. Další 3 měsíce dojížděli k přechodným

pěstounům na víkendy, kde bylo dítě umístěno. Po 6 měsících školení, testů a dojížděním k přechodným pěstounům se Maruška dostala do nového domova. Kamila a Katka podstupovali 1 rok absolvování testů a školení, než mohli žádat o dítě. U přechodných pěstounů dojde k zařazení do evidence, poté pověřený úřad kontaktuje žadatele k nabídnutí dítěte do péče. U pěstounky Kamily byla k dispozici nabídka po třech týdnech a u Katky po 3 měsících. Ani jedna rodina tak neměla žádné časové indispozice s přijetím dítěte. Rodiny, které přijaly do péče příbuzného, se pěstouny staly de facto ze dne na den. Neúčastnily-se tedy všech školení ani testů, na rozdíl od ostatních rodin.

V rodinách nedocházelo k žádným stresovým situacím z pohledu čekání na přijetí dítěte do péče. Naopak rychlost a plynulost vyřízení prožívaly pěstounky jako pozitivní.

Prvotními iniciátory k pěstounské péči u rodin, které nejsou v příbuzenské péči, byly matky pěstounky. U rodiny Marušky vzešla iniciace od obou partnerů současně. Pěstounky v příbuzenské péči jsou přímými příbuznými biologické matky.

4.2.3 Předchozí péče dítěte

Žádné z dětí nepocházelo z ústavní péče kromě Petra, který byl umístěn v internátní speciální školce z důvodů podezření na poruchu autistického spektra. Děti Maruška a Martina byly po narození umístěny do přechodné pěstounské péče, která podle zákona nesmí přesáhnout jeden rok (u Marušky, byla přesáhnutá lhůta o 3 měsíce). Dětem byla poté poskytnuta dlouhodobá pěstounská péče, když bylo Marušce jeden a půl roku a Martině jeden rok. Petr, David a Sebastian vstupovali do pěstounské péče z prostředí vlastní rodiny, Sebastian ve věku dvou let, David ve věku tří let. Lily se do dlouhodobé péče dostala pár dní po narození, kdy ji rodina přijala přímo z porodnice.

Všechny děti měly možnost k vytvoření attachmentu alespoň k jedné osobě ihned po narození, dokonce i Petr, který, ačkoliv byl umístěn v internátní školce, žil s matkou i otcem do svých dvou let.

4.2.4 Biologické děti pěstounů

Všechny pěstounské rodiny kromě Anny mají vlastní děti. V rodinách Simony, Kamily a Marie jsou vlastní děti už dospělé a až na rodinu Petra děti nežijí ve společné domácnosti s rodiči. V rodině Katky jsou dnes děti také dospělé, ale pěstounské dítě přišlo

do rodiny, když biologickým dětem bylo 7 a 9 let. Rodina Lindy má také dvě biologické děti ve věku 12 a 8 let.

Přijaté děti byly mladší než děti vlastní a zaujímaly roli sourozence, až na Simonu, Marii a Kamilu. Vzhledem k příbuzenské péči–Simony a Marie a věku vlastních dětí; se nevytvořil sourozenecký vztah, ale biologické děti tvoří takovou příbuzenskou pozici, kterou vůči dítěti mají. Vzhledem k staršímu věku biologických dětí projevovaly především vůči přijatému dítěti péči a starost.

4.2.5 Důvod zařazení dítěte do pěstounské péče

Děti se zařadily do systému pěstounské péče z několika důvodů. Všechny se do náhradní rodinné péče dostaly neschopností matek se o děti starat. Neschopnost je spojována se závislostí na alkoholu, drogách, ztrátě zázemí pro dítě, přestupky v zákoně a schizofrenií matky. Biologické matky byly bez partnera, až na původní rodinu Petra, kde rodina fungovala spolu otcem a matkou do věku 2 let, poté otec zemřel a Petr zůstal s matkou, kterou událost smrti partnera natolik zasáhla, že se o dítě přestala starat. Sebastian, Lily, Maruška a Martina biologické otce nemají uvedeny v rodném listě. Podle pěstounských rodin se žádnému z dětí nestalo nic, co by označily za závažnou stresovou situaci, tedy děti nebyly týrané ani zneužívané.

4.2.6 Kontakt s biologickou rodinou

Maruška a Petr nejsou v kontaktu s nikým z biologické rodiny, avšak pokud se na svoji biologickou rodinu doptávají, nedostávají o ní žádné negativní informace, což platí pro všechny rodiny až na Davida. Martiny matka v jejích 6 letech zemřela, do té doby s ní byla v občasném kontaktu pouze telefonicky. Z telefonátů nebyla Martina nadšená, z důsledku nemoci matky, kvůli které byla často nepřijemná. Po smrti matky byla Martina rozpačitá a víc se doptávala, proč se o ni rodiče nezajímali. Martina je v současnosti v kontaktu se svojí babičkou, matky matkou, způsobem pravidelného telefonování jednou za 14 dní a každoroční návštěvy babičky o prázdninách na několik týdnů. Jiný vztah s biologickou matkou je u Davida, který nevěděl, že je u babičky v pěstounské péči až do 12 let, nedostával pravdivé informace o tom, kde se matka opravdu nachází, a bylo mu tvrzeno, že matka pracuje v Německu. Po propuštění Davidovy matky z vězení si mezi sebou vytvořili

povrchní vztah, vídali se spolu nepravidelně a David stále bydlel u své babičky jakožto pěstounky. S otcem David v kontaktu není.

Až na Davida děti věděly o své biologické rodině. Pěstouni jim o nich dávali informace, pokud se jich děti samy zajímaly. Pěstounské rodiny tím budují identitu dítěte a důvěrný vztah mezi sebou.

4.2.7 Vztahy mezi přijatým dítětem a pěstounem

Každé dítě kromě Petra a Davida, jsou pěstouny přijímány jako děti vlastní a mezi dětmi přijatými a biologickými nedělají rozdíly. Děti je vnímají a oslovují jako mámu a tátu. Pěstounky přijali rodičovskou identitu a cítí se tak přirozeněji vůči dítěti i sobě. David zůstal v rodině v takové pozici jakou biologicky s rodinou zaujímá. Babičku vždy oslovoval babi. Kamila, vzhledem k tomu, že byl Petr přijat do přechodné pěstounské péče, se vnímala s manželem jako teta a strejda. Vzhledem k maximální délce pěstounství jednoho roku, je logické, že si k dítěti nevytvářela rodičovskou identitu.

4.2.8 Anamnéza dítěte

Kromě Petra, který má diagnostikovanou lehkou mentální retardaci, nemá žádné z dětí vážnější zdravotní komplikace nebo poruchy. Maruška má vrozené mateřské znaménko u oka, se kterým chodí pravidelně na kontrolu a Martina byla hned po porodu v porodnici déle, kvůli drogové závislosti matky. Žádné z dětí jiné zdravotní komplikace neměly, ani v době, kdy byly u pěstounů. Kromě Petra ani žádnému z nich nebyla diagnostikována porucha učení nebo pozornosti. Děti, které chodí nebo chodily do školy, neměly na prvním ani druhém stupni výchovné ani prospěchové problémy, naopak prospívaly s velmi dobrými známkami. Větší míru pozornosti vyžaduje Martina, Sebastian a Maruška. V kolektivu jsou kromě Petra a Davida, kteří jsou víc uzavření vůči okolí, děti extravertní, nemají problém navázat vztahy s vrstevníky, do kolektivu snadno zapadnou a jsou komunikativní.

Pěstounky neuvádí ani možnou poruchu attachmentu, která se u dětí přijatých do pěstounské péče často objevuje.

4.2.9 Adaptace

Proces adaptace se liší podle předchozí péče o dítě, než se dostalo do dlouhodobé pěstounské péče. V předchozím srovnání, odkud děti pochází, je vidět, že děti, které přišly od svých biologických matek rovnou k pěstounům, neměly problém se poměrně rychle adaptovat. Děti, které žily v přechodné pěstounské péči, se adaptovaly po delší době, vzhledem k citovému navázání na předchozí pěstouny (kazuistika Martina a Maruška). Martina prvních 14 dní byla v klidu, pak se začala víc vztekat a útěchu v náručí pěstounů našla přibližně po jednom roce, u přechodných pěstounů byla přesně rok. Maruška u přechodných pěstounů byla 15 měsíců, prvních 14 dní, kdy plakala a tesknila, strávila na pohovce v náručí nové pěstounky, potom nastal zlom a Maruška pěstouny přijala a začala se k nim více připoutávat, delší trvání pocítovali s pěstounem, nejprve z Maruščiny strany probíhala vůči pěstounu ignorace, ale po měsíci Maruška začala s pěstounem komunikovat a vyžadovala od něj pozornost. Sebastian a David se adaptovali téměř okamžitě, především kvůli známému prostředí a tím, že byli na pěstounky zvyklé. Lily přišla ihned po porodu k nové rodině, v rámci adaptace, vše proběhlo, jako po příchodu vlastního člena z porodnice, bez problému. Petr se u přechodných pěstounů také adaptoval rychle, jedině odmítal prvních 14 dní jít do druhého patra domu pěstounů.

Adaptace z pohledu pěstounek proběhla u všech rodin podobně, každá rodina, než se stala pěstouny, až na příbuzenské pěstounství, probrala situaci, zda pěstounství přijímají, a to jak oba partneři, tak jejich děti. Každý z členů z rodiny byl informován a věděl o tom, že k nim domů přijde nový člen rodiny. Kromě rodiny Sebastiana a Davida, se všichni členové s novou situací a dítětem adaptovali rychle. U rodiny Sebastiana, kde je babička sama bez manžela vedena jako pěstounka, trvalo déle manželovi, než se srovnal s novou situací v rodině. Všechny děti se do jednoho roka adaptovaly na novou rodinu.

4.2.10 Partnerský vztah

Pěstouni jsou v manželství a až na Simonu jsou pěstouny vždy oba manželé. Partnerské vztahy všech jsou harmonické a v manželství setrvávají nejméně 8 let

Partnerský vztah, který prošel po přijetí dítěte do pěstounské rodiny krizí, byl vztah Anny a Simony. Vztah Anny šel k rozvodu, kvůli zatajení pěstounky manželovi, že Maruška není právně volná. V době, kdy se řešila právní volnost Marušky u soudu, se

manželé vzájemně nepodporovali a hrozilo odebrání Marušky z pěstounské péče. Potencionální ztráta Marušky pro ně byla velmi stresující situací. Po vyřešení ústní dohodou mezi OSPODem a pěstouny se vztah vrátil do původního vztahu a krizi nakonec společně překonali. Krizi ve vztahu pocítovala i Simona, kdy se manžel musel srovnat s přijetím pěstounství u své ženy. Hlavním důvodem byla nepřipravenost na pěstounství, kdy Simona manželovi nechala volnost v rozhodování a čekala, jestli pěstounství a přijetí dítěte do rodiny přijme či ne. Dnes je podle pěstounky vztah s přijetím Sebastiana do péče stabilnější a bohatší. U Marie podle jejích slov k žádné změně nedošlo, a to kvůli délce vztahu, která je dnes přes 30 let a stářím pěstounů.

V současnosti pěstounky tvrdí, že partnerský vztah pěstounství víc posílilo a nepocítují žádnou krizi ve vztazích, naopak je dítě dalším pojítkem mezi nimi až na Marii, která vypověděla, že vztah pěstounství nijak neposílilo ani neohrozilo.

4.2.11 Výchova

Na výchově Martiny, Petra, Lily a Sebastiana se pár shoduje a vzájemně se podporují, výchova je závislá na temperamentu dítěte, ale příliš se neliší od výchovy vlastních dětí. Pěstounka Marušky je na děti více přísná než manžel, na některých výchovných postupech se neshodnou, ale vzájemně se snaží dohodnout. U Davida výchova převážně stála na babičce, nevlastní děda zasahoval pouze v krajních situacích. Více času tráví s dětmi pěstounky, proto větší část výchovy stojí na nich.

Obecně z výše uvedených kazuistik vyplývá, že pěstouni jsou staršího věku nad 35 let, mají stabilní partnerské vztahy, kromě pěstounů Marušky, mají všichni vlastní děti starší než dítě přijaté do péče. Tím, že nikdo z nich až na Petra nepřišel z ústavní péče, navázaly děti s pěstouny kvalitní a pozitivní vztahy, nemají závažné potíže se zařadit do kolektivu a navazovat vztahy se svými vrstevníky. Roli rodičů zastupují téměř všichni až na rodinu Davida a rodinu přechodné pěstounky. Kromě Petra nikdo nemá-žádné vážné zdravotní problémy nebo poruchy učení či attachmentu. Rodiny neměly také problémy s vyřízením pěstounství a děti získaly maximálně do roka a 3 měsíců, a to hodnotí jako pozitivní. Děti přišly do péče do 3 let, kromě Petra, který přišel ve 4 a půl letech.

4.3 Souhrn výsledků výzkumu

Až na jeden pár jsou oba partneři v pěstounských rodinách vedeni jako pěstouni. Každá pěstounka v době žádosti o pěstounství byla starší 35 let a v rodině mají pouze jedno dítě v pěstounské péči. Žádné z dětí až na Petra, neprošlo ústavní péčí. Děti přišly z rodin, ať už vlastních nebo z přechodné pěstounské péče, tak i ihned po porodu.

VO1: Jak vnímají a prožívají pěstouni vztah s přijatým dítětem?

Prožívání vztahu s přijatým dítětem je závislé na motivaci; pěstounky uvádějí především touhu pomoci dětem a zabránit ústavní péči. Každá rodina má kromě primární motivace pomoc dětem i další, která se liší v souvislosti s potřebami rodin. Lze z rozhovorů rozlišit dva druhy pěstounek ty, které **přijali rodičovskou identitu** a ty, které **rodičovskou identitu nepřijali**.

Rodina, která nepřijala rodičovskou identitu, je rodina s dítětem v krátkodobé pěstounské péči. Tedy splňují aspekty, které jsou krátkodobé péči podobné a racionálně se k dítěti nepřipoutávají natolik, aby pak dítě i přechodná rodina byla schopna se situací odchodu dítěte vyrovnat. Pěstounka Davida, která je v dlouhodobé péči, spadá též k rodině, která nepřijala rodičovskou identitu, a to z důvodu, že se neodpoutala od biologické matky dítěte. Sama si tak osvojila úlohu péče a starosti, která je podobná pro prarodiče, kterým je.

Závislost adaptace dítěte i rodiny a příchod dítěte od podání žádosti do rodiny, napomohla pozitivnímu prožívání a vnímání vztahu mezi pěstouny a přijatým dítětem.

Rodiny, které přijali rodičovskou identitu, jsou ty, kde prožívají a vnímají vztahy jako matka a vlastní dítě, tedy přijímají dítě za své a snaží se nerozlišovat vztahy mezi biologickým a nevlastním dítětem. „No a já jsem jí milovala hned, prostě moje miminko a moje dítě, jako ty dvě cáčory předtím.“ (Kazuistika Lily). Pěstounky prožívají pocit dalšího dítěte, každá si jeho příchod, nějak odůvodnila a našla na něm pozitiva, nikdy v souvislosti s prožíváním citů vůči dítěti nemluvili negativně.

VO2: Jak pěstounská péče ovlivnila partnerský vztah?

Souvislosti spatřuji s informovaností a dohodou uvnitř rodiny ohledně pěstounské péče a přijetím dalšího dítěte do rodiny či smířením se se situací, která nastala. Ačkoliv byly iniciátorem ženy, diskutovaly možné přijetí dítěte partnerem a posléze i s vlastními dětmi a širší rodinou. Všichni uvnitř rodiny měli dost času se s nastávající situací srovnat a pozitivně ji přijmout. V současnosti u rodin, které přijali rodičovskou identitu, pak dítě bylo dalším pojítkem v partnerském vztahu, přijaté dítě upevnilo a umocnilo stávající vztah „Přijaté dítě, teda Martinka je dalším pojítkem, co nás spojuje. Další naše pojítko.“ (Kazuistika Katka) Vztah je vnímán jako stabilní a silnější po příchodu dítěte.

Právě ona neinformovanost a nepřipravenost jednoho nebo obou manželů měla za následek krizi ve vztahu Sebastiana a Marie. Hlavním důvodem krize bylo neztotožnění se s novou situací ze strany manžela Simony. U druhé rodiny krizi zavinila neinformovanost manžela „Jako měli jsme s manželem konflikt v partnerství, že to vypadalo na rozvod. U soudu chtěli, aby Mařenka šla do dětského domova kvůli té právní situaci, že nám ji sebere, to bylo hrozný. Manžel prostě se hroutil, vždycky to drží ženská, já jsem vlastně všechno obvolávala a řešila to přes sociálku. Manžel vlastně ječel, že je to moje vina, protože jsem si Mařenku vzala bez toho, aby byla právně volná.“ (Kazuistika Marie). I přes prodělanou krizi, rodiny hodnotí vztah jako stabilní a z hlediska pěstounství posilující. Lze tedy odvodit, že tam kde dítě berou za své, má pěstounství velký vliv na partnerský vztah v pozitivním smyslu.

I rodina z přechodné pěstounské péče hodnotí vztah jako stabilnější. Žádné změny podle pěstounky Marie nenastaly, a to z důvodů délky partnerského vztahu a věku manželů.

VO3: Jak pěstounky vnímají vztahy mezi dítětem v pěstounské péči a svými biologickými dětmi??

Znovu se nám opakuje závislost prožívání mezi pěstounkou a přijatým dítětem. Ve skupině, vnímající dítě za vlastní, jsou vztahy mezi sourozenci stejné jako s vlastními v případě Anny až nadstandartní. Samozřejmě závisí na věku biologických dětí a příbuzenském vztahu dohromady. Pěstouni nevnímají vztahy rozdílně, naopak vlastní děti se snaží častokrát o přijaté dítě více pečovat a věnovat se jim. „To je velice zvláštní myslím, že maj úplně, ne, mají spíš nadstandartní vztahy bych řekla. Ano praštěj se porvou se. Ale jak třeba ve svém okolí pozoruju ty sourozenecký dvojice jiný, tak oni, jako Maruška a

Matýsek se od sebe nemůžou vůbec odtrhnout jo, aniž by si dali pusu. Oni se třeba ve školce objímají a líbají.“ (Kazuistika Marie)

V příbuzenské péči jsou vztahy mezi biologickým dítětem a pěstounským vnímány tak, jak jsou s přijatým dítětem v příbuzenském vztahu, až na jednu rodinu, kam dítě přišlo ihned po porodu a vlastní děti nebyli dospělí. Závisí tedy na věku biologických dětí a v jakém příbuzenském vztahu jsou s pěstounským dítětem.

DO1: Jak pěstounky vnímají a utvářejí vztah dítěte k biologickým rodičům?

Děti, které dostanou pravdivé informace o rodičích, nejsou jim zatajována žádná fakta a pokud chtějí otevřeně se o nich mluvit, lépe přijímají svoji identitu, a tak se i snáze připoutávají k nové rodině a budují důvěrné vztahy.

Tedy existuje vztah mezi tím, jaké informace má dítě o biologických rodičích. Dostávali pravdivé informace, které nehodnotí rodiče hanlivým způsobem, tím se lépe srovnává se situací a dokáže opětovat lásku a vztah, která je dána pěstounem. Znovu se to objevuje v rodinách, kde je přijata rodičovská role.

Naopak, dostávali nepravdivé informace o biologické matce, není schopen vnímat vztah k pěstounce jinak a zároveň, tak pěstoun není se situací smířen a zpětně ji vnímá jako chybu.

DO2: Jak vnímají pěstounky výchovu dětí vlastních a nevlastních?

Pěstounky hodnotí výchovu jako závislou na osobnosti a temperamentu dítěte, ať už vlastního nebo nevlastního. Výchova dětí se odráží i v partnerském vztahu, tedy jestli partneri jsou schopni vést výchovu společně. Pokud dochází k vzájemné dohodě a doplňování se partnerů, jsou posíleny i vztahy uvnitř rodiny.

Jedná-li se, znovu opakujme typy, které jsme nazvali jako rodiny, které přijaly rodičovskou identitu, rozdíl ve výchově je odkazován na osobnost dítěte a jednotnost partnerského páru, která podporuje i stabilitu vztahu.“ No a ve výchově jsme jednotní, navzájem se podporujeme, já to tak určitě vidím. Řekla bych, že to pociťují i starší dcery, že jsme my dva zajedno, že nemají na nás páku.“ (Kazuistika Lily)

5 Diskuze

Tato kapitola nám umožňuje srovnat dosažené výsledky bakalářské práce s výsledky českých i zahraničních výzkumů.

Partnerský vztah

Výsledky studie Ingrid Höjer (2004) ukazují, že pěstounští rodiče často žijí v dlouhodobých vztazích se svými partnery, zároveň aktivity, které sdílejí v oblasti péče o pěstounské děti zvyšuje blízkost mezi partnery. Na druhou stranu může pěstounství vyloučit partnerství v rámci rodiny, tzn. že v některých rozhovorech opatrovníci mluvili o větší únavě, a ztrátě času na něco jiného, než je uspokojování potřeb pěstounských dětí. Pokud však vynaložený čas s péčí o dítě odpovídal očekávání, byla významná šance na příznivý dopad na partnerský vztah. Coltrane (1996) popisuje, jak muži, kteří se podíleli na práci v domácnosti a péči o děti za stejných podmínek jako ženy, získali také novou formu uvědomění a jiný způsob myšlení o práci v domácnosti o péči o děti. Dosáhly tradičněji "ženských" kvalit a zaměřily se více na děti a jejich potřeby. To mělo pozitivní dopad na vztahy mezi partnery a na rodinný život jako celek. Většina dotazovaných také odpověděli, že je důležité mít stabilní partnerský vztah před příchodem dítěte do pěstounské péče. Což potvrdovala prohlášení, jako například: "Nikdy by se nám nepodařili být úspěšnými pěstounskými pečovateli, kdybychom neměli tento stabilní a důvěryhodný vztah", které se vyskytly často v rozhovorech.

U rodin, které se účastnily výzkumu bakalářské práce, je vidět korelace mezi tímto výzkumem, tedy v partnerském vztahu žijí dlouhodobě, minimálně 8 let a před příchodem dítěte měli stabilní vztah. Zároveň pěstounská péče, a tedy aktivity a podílení se na výchově a péči o dítě, jejich vztah posílil a více sblížil. Dítě vnímají jako další pojítko mezi sebou. U kazuistiky Marie lze mluvit o větší únavě a ztrátě času na partnerský vztah v závislosti na pěstounskou péči, ale ne o vyloučení vztahu v rámci rodiny, uspokojování potřeb a péče o děti jejich vztah i tak upevnila a posílila.

Motivace k pěstounství

Výzkum Vágnerové (2014) poukazuje především na pěstouny, kteří o někoho potřebují pečovat, chtějí mít velkou rodinu a hodně dětí, ale mají i altruistickou potřebu pomoci dítěti, kterou žádnou rodinu nemá. Věří si ve zvládnutí situace přijmout ke svým

potomkům další dítě do rodiny a dát mu domov. Potřeba pomáhat je někdy aktivizována soucitem s dítětem, které je nějak znevýhodněné, a proto pro většinu rodin nepřijatelné, a tak mu chtějí dát stejnou šanci jako ostatním dětem. Rizikem je pak přílišné očekávání a přecenění vlastních možností. Ingrid Höjer (2004) viděla v motivaci rozdíl mezi muži a ženami. Pro ženy podle výzkumu byla spíše motivací pomoc dítěti.

Nelze jednoznačně říci, zda u pěstunek v mé práci motivace pomoci byla častější než u mužů, jelikož výzkum byl prováděn pouze s pěstounkami, rozhodně, ale můžeme potvrdit, že u všech se objevila kromě jiných motivace pomoc dítěti, která byla doplněna potřebou o někoho pečovat, rozšířit si rodinu i soucitem s dítětem, které nemá stejnou šanci jako ostatní děti.

Vztahy mezi sourozenci

76 % procent pěstounů ve výzkumu Ingrid Höjer (2004) uvedlo, že jejich vlastní děti jsou s pěstounstvím, tedy příchodem dalšího dítěte do rodiny spokojeni a vnímají svoji rodinu jako pestrou. V rozhovorech bylo jedním z příznivých účinků pěstounské péče na biologické děti fakt, že mohou vidět své rodiče, kteří mají zájem o blaho ostatních lidí. Pěstounští opatrovníci dále uvedli, že jejich děti získaly pochopení lidí, kteří byli méně šťastní než oni a získaly náhled na jiné způsoby života. V tomto ohledu může být povzbuzování považováno za "lekcí v empatii". Někteří z respondentů také popsali blízké vztahy mezi vlastními a podporovanými dětmi. Pěstovaní sourozenci stejného věku byli oceněni jako přátelé a spoluhráči a mladší pěstovaní sourozenci dostali lásku a péči. Ve vyjádřeních z rozhovorů bylo zřejmé, že děti náhradních opatrovatelů převzaly spoustu odpovědnosti za mladší pěstounské sourozence. Několik ošetřovatelů uvedlo, že jejich děti jim pomohou při plnění péče o pěstounské dítě. Stejně tomu bylo i v našem výzkumu, kdy pěstounky častokrát uváděly, že jejich starší vlastní děti přijatým dětem pomáhají a pečují o ně.

Adaptace

Podle výzkumu, který provedla Vágnerová (2014) je adaptace na novou rodinu nejsnazší u malých kojenců, starší kojenci už mohou reagovat úzkostí a strachem. Adaptační fáze pak trvá v tomto období přibližně jeden měsíc, než si na sebe matka s dítětem zvyknou a naučí se spolu žít. V batolecím věku se náhradní rodiče pak museli vyrovnávat s různými adaptačními potížemi, jako hyperaktivita, projevy destruktivity i sebepoškozování. Postupně

se však naučí, jak s dítětem zacházet a nastolí pravidla, která je potřeba respektovat. Náročné bylo i období po utvoření citové vazby, kdy se dítě nebylo schopno od matky odpoutat. Negativně přijaté děti ovlivňovaly přetrvávající fixace na někoho jiného.

Podobně tomu tak bylo i v mém výzkumu, s výjimkou, že žádné z dětí neprojevovalo větší adaptační potíže nebo vůbec žádné. S adaptací na novou rodinu neměly problém děti, které šly do pěstounské péče ihned po porodu nebo šly do příbuzenské pěstounské péče, neboť na pěstounky byly zvyklé. U Marie se můžeme setkat s problémy od odpoutání se od rodiny, kde byla vytvořena vazba na přechodnou pěstounku, kde byl proces adaptace nejdelsí. Adaptace je ovlivněna věkem dítěte a předchozí péčí.

Prarodiče a přijaté děti

Rozpor nacházím mezi vztahy prarodičů a přijatých dětí ve výzkumu Vágnerové (2014), která uvádí, že prarodiče nebývají z přijetí nevlastního vnoučete vždy nadšeni, především pokud mají jejich děti vlastní potomstvo. Nevlastní vnouče odmítají více prarodiče ze strany otce a může dojít k zhoršení vztahů nebo i navrácením dítěte.

K zhoršení vztahů může docházet i později, kdy přijaté děti začínají mít problematické chování v době puberty. Naproti tomu Matějček a Dytrych (1997) uvádějí, že funkce prarodičů pro pěstounské děti je v podstatě stejná jako u vlastních vnoučat a je navíc umocněna zájmem a iniciativou přijatých dětí.

Pěstounky, které se účastnili mého výzkumu korelují s teorií Matějčka a Dytrycha (1997). Tedy prarodiče zastávají stejnou funkci jako pro vlastní vnoučata. Výjimkou je pěstounka, která je biologickým prarodičem dítěte a má s ním vytvořený vztah, který vnímá spíše jako matka než babička dítěte.

Z výzkumů, které jsou zahrnuty v diskuzi i z teoretické části, lze usuzovat, že vzorek vybraných pěstounských rodin, nemělo žádné vážnější problémy s dětmi a jejich připoutáním se, z důvodu rychlého přijetí do rodiny, a to nejpozději do batolecího věku, až na Petra, který přišel do rodiny později, na čemž se odvíjí další faktory zvládnutí pěstounské péče související s prožíváním uvnitř rodiny. Za úskalí výzkumu považují rozhovory pouze s pěstovankami, tedy jednostranné výpovědi o prožívání v pěstounských rodinách a jejich hodnocení vztahů a citění uvnitř rodiny, týkajících se všech členů. Za nešťastnou volbu také považují vybrání krátkodobé pěstounky, pro srovnávání a výzkum by byla lepší orientace pouze na dlouhodobé pěstounství.

6 Závěr

Bakalářská práce byla zaměřena na blízké vztahy v pěstounské rodině, kde teoretická část se týkala definice rodiny a její funkce, které by jednotlivé rodiny měly plnit. Dále byla zpracována náhradní rodinné péče. U NRP je rozpracovanější část týkající se pěstounské péče, forem péče a motivace k ní. Navazuje téma vývoje dítěte s porovnáním v náhradní rodinné péči. Část jsem věnovala teorii vazby, která se pak rozšiřuje o témata jako je dítě s narušenou vazbou a dítě s narušenou vazbou v náhradní rodinné péči. Dalším zpracovaným tématem jsou pak vztahy v pěstounských rodinách a jednotlivé charakteristiky vývojových období v NRP.

Smyslem a cílem práce bylo zmapovat vztahy v rodině a jejich vývoj v pěstounské péči. Proto jsem zvolila kvalitativní šetření, přesněji jsem na základě rozhovorů vytvořila kazuistiku, které mi pomohli lépe zmapovat prožívání a kategorie týkajících se vztahů v pěstounské péči. Výzkum jsem provedla s 6 pěstounkami, které žily v partnerském vztahu a v pěstounské péči měli jedno dítě. Účelem tedy bylo zjistit jaký vztah mají s přijatým dítětem, přesněji jak ho prožívají a vnímají, jestli pěstounství ovlivnilo jejich partnerský vztah. Také jsem se zaměřila na sourozenecké vztahy mezi biologickými a přijatými dětmi a jak pěstounka vnímá výchovu mezi nimi. Důležitým aspektem je i biologický rodič, proto bylo důležité zjistit, jak pěstounky utvářejí a vnímají vztah dětí k biologickým rodičům.

Výzkumné šetření ukázalo v současnosti větší stabilitu partnerského vztahu po příchodu dítěte do péče. Pěstounky uváděly dítě jako další pojítko v jejich dosavadním vztahu, ačkoliv dva páry prošly krizí, ustály ji a reflektují ji jako větší upevnění vztahu. Faktorem pro stabilní vztah je i délka vztahu před přijetím dítěte do pěstounské péče. Pěstounky až na dvě přijaly rodičovskou identitu k dítěti, tam kde rodičovská identita nebyla přijata šlo o přechodnou péči a příbuzenskou, kde se nepřijetí rodičovské identity může předpokládat. Tam, kde byla vytvořena rodičovská identita se vlastní děti rodičů vnímaly jako sourozenci, až na příbuzenskou péči, kde vlastní děti byly v takovém vztahu, jaký vůči dítěti příbuzensky zaujímaly. Vztahy mezi vlastními a přijatými dětmi popisovali pěstounky, jako pečující a starostlivé. Ve výchově dětí podle pěstounek nebyli rozdíly, ačkoliv záleželo na temperamentu dítěte, větší část výchovy stojí na pěstounkách, ale v zásadě se s partnery podporují a shodují. V dětech byla budována vlastní identita vůči biologickým rodičům, což přispívalo k vytváření lepších vztahů.

Závěrem této práce bych se pokusila o sebereflexi zkušeností a přínosů, které mi realizace práce přinesla. Osobně pro mě byli přínosem obě části, ale bližší mi byla část výzkumná. Práci jsem si zvolila, především proto, že mě zajímali vztahy v pěstounských rodinách a jejich fungování. S tím přišlo i množství informací o pěstounské péči. Důležitým aspektem bylo zjištění, co všechno má vliv na prožívání a vývoji vztahů uvnitř rodiny, tedy motivace pěstounů, stabilita vztahu před příchodem dítěte, výchova, sourozenecké vztahy a vztah k biologickým rodičům. Tato práce by mohla být prospěšná pro budoucí žadatele o pěstounskou péči, především kvůli interpretaci zjištěného vývoje a prožívání vztahů v rodině a jeho vlivům.

7 Seznam literatury

- Bowlby, J. (2010). *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- Cairns, K. (2013). *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem*. Praha: Portál.
- Coltrane S (1996) *Family Man*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Crittenden, P.M. (1992): Quality of attachment in the preschool years. *Development and Psychopathology*, 575–602.
- Gabriel, Z. & Novák, T. (2008). *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing.
- Hlušková, M. & Lavičková, M. & Hluško, O. & Kuželová, R. & Lorencová V. (2017). *Vzdělávání v rámci zvyšování odborných kompetencí osob pečujících a osob v evidenci 2017*. Praha: Powerprint.
- Ingrid Höjer (2004). What happens in the foster family? *Adoption & fostering volume* , 38-48.
- Chrenková, M. & Cilečková, K. & Hašková, A. (2015). Faktory ovlivňující formu náhradní rodinné péče. *Sociální pedagogika*. Ročník 3. str. 38-50.
- Jedlička, R. & kol. (2004). *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis.
- Krtičková, K. (2015). Vztahy v náhradní rodinné péči z pohledu psychologa *Šance Dětem*.
- Matějček, Z. (1994a). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (1994b). *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. & Bubleová, V. & Kovařík, J. (1997). *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum.
- Matějček, Z. (1999). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2007). *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén. Ministerstvo zdravotnictví ČR a Psychiatrické centrum Praha.
- Matějček, Z. & Dytrych, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada Publishing.
- Matějček, Z. & Dytrych Z. (1997) *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada Publishing.

- Matějček, Z. (2005). Resilience aneb co nás chrání před zlým osudem. *Vesmír*. Ročník 84. str. 46.
- Mikic, N. & Terradas, MM. (2014). Mentalization and attachment representations: a theoretical contribution to the understanding of reactive attachment disorder. *Bulletin Of The Menninger Clinic*, 78(1), 34-56.
- Miovský, M. (2006) *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Ptáček, R. (2014). Děti na cestě: vliv náhradních forem péče na vývoj dětí a život dospělých. *Nadační fond J&T*.
- Radvanová, S. & Koluchová, J. & Dunovský, J. (1980). *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: SPN.
- Roháček, M. & Priehradná, D. & Matejová, R. & Matej, V. (2006). *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace*. Geneva Global Found.
- Schooler, Jayne E. & Kovařík, J. (2002). *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha: Návrat domů.
- Sobotková, I. (2015). Pěstounská péče na přechodnou dobu: psychologické aspekty. *Česko-Slovenská Pediatrie*. Ročník 70. str. 361–367.
- Šulová, L. (2004). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.
- Švaříček, R. & Šed'ová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2012a). *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Vágnerová, M. (2012b). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. (2014) *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, spolek.
- Zezulová, D., (2012). *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.

8 Přílohy

Seznam otázek k polostrukturovaným rozhovorům:

1. Jak jste se stala pěstounem? Jaký typ péče vykonáváte?
2. Jak dlouho trvalo, než jste se stala pěstounem?
3. Co Vás k tomu vedlo? Jaká byla Vaše motivace?
4. Kdo byl v rodině iniciátorem?
5. Mluvili jste o pěstounství celá rodina?
6. Odkud dítě přišlo? Máte informace od jeho narození, kde se nacházelo?
7. Vídá se dítě s biologickými rodiči?
8. Když dítě přišlo do rodiny, jak to probíhalo?
9. Jak reagovalo širší okolí na dítě?
10. Jak byste charakterizovala Váš vztah s partnerem i s ohledem na pěstounství? (Jak Vás společně naplňuje pěstounství, zda se shodnete na principech ve výchově nebo vznikají konflikty, pokud ano, jak jsou řešeny?)
11. Jak byste charakterizovala vztah mezi Vámi jako pěstouny a dítětem? Jak ho vnímáte?
12. Jak byste charakterizovala vztah mezi dětmi navzájem?
13. Jak dítě reaguje, když je ve stresu, může to být i cesta k lékaři? A jak vy?
14. Vynucuje si dítě pozornost?
15. Jakou roli pro dítě v životě zaujímáte?

Ukázka rozhovoru Marie

E: Jaký typ pěstounské péče vykonáváte? Jste dlouhodobý nebo přechodný pěstoun?

A: Jsem dlouhodobý pěstoun, ale je to takový složitý.

E: Kolik dětí máte v pěstounské péči?

A: Jedno mám dceru vlastně a pak teda ještě chlapečka, ale ten je adoptovaný.

E: A vlastní děti máte?

A: Ne to nemám.

E: A jste sama pěstounka nebo s partnerem.

A: S manželem

E: Jak jste se k pěstounské péči dostala, co Vás k tomu vedlo?

A: K pěstounství? No my jsme měli toho chlapečka a chtěli jsme holčičku, a protože nebyli děti, tak jsme si našli přes internet Marušku. A ona vlastně nebyla právně volná, tak jsme si ji vzali s tím, že si jí adoptujeme. No jenomže tam byli právní komplikace. No, takže v podstatě Mařenka je u nás už dva roky v pěstounské péči a prostě nebyla právně volná, protože jsou tam nějaký právní zádrhly k té adopci, tak jsme se s tím vnitřně smířili. No a necháme si holčičku v té pěstounské péči, protože je prostě naše patří k nám, já vlastně nedělám žádný rozdíl.

E: Takže jste si nejdřív adoptovali chlapečka a pak jste chtěli ještě holčičku adoptovat?

A: Manžel chtěl holčičku no ((smích))

E: Jak jste dlouho pěstouny?

A: Mařenku máme dva a půl roku no. Na Vánoce to byli dva roky, takže teď je to dva roky a tři měsíce.

E: V kolika letech k Vám přišla?

A: Mařence bylo 15 měsíců. Byla u dočasnejch pěstounů vlastně.

E: A k těm se dostala hned po narození?

A: Hned vlastně šla k těm dočasnejm pěstounům. A Tam byla 15 měsíců. Ona tam byla za záhadných nějakých. Nějaká vnitřní dohoda, aby nemusela jít do dětskýho domova, takže tam byla nějaká tajná dohoda. Nechali si jí dýl, je to malér samozřejmě pro to dítě, že jo. Je furt ta lepší varianta, než aby šla do děčáku.

E: Máte nějaké informace od přechodných pěstounů o Marušce?

A: My se s nima stýkáme pořád, takže máme informace, oni jako, myslim, že jsme si lidsky jako blízky, takže my se vídáme, oni chtějí Mařenku vidět. Takže se normálně vídáme jako přátelé.

E: Jakou jste měli motivaci k pěstounství? Co Vás k tomu vedlo?

A: My jsme každopádně ještě chtěli. My jsme byli v dětským domově na exkurzi a nás to prostě tak hluboce otřásl, že jsme chtěli ještě další. Víte, co na ty starosti na ty peníze, by nám stačil jedno dítě, ale my jsme fakt chtěli ještě jednomu pomoci a uvažujeme ještě o jednom dítěti, ale přeci jenom já už jsem starší a mám 3 práce. A ještě jsme vlastně měli jeden důvod, že jsme si říkali, že by ten Matýsek neměl zůstat sám prostě na světě, prostě neměl. Já jsem starší, manžel je mladší o 8 let, takže jsme chtěli, aby měl ségru nebo bráchu. Já chtěla pragmaticky kluka, ale manžel chtěl holku, tak jsme hledali holku prostě. Sehnala jsem holčičku, našla jsem ji na internetu, byla vlastně na www.pěstouni.cz jo tak tam jsme ji našli tam byli 2 holčičky Laděnka a Mařenka. Mařenka už byla pryč, ale byla tam Maruška, tak jsme po nějaký době dostali Marušku.

E: A vy jste si tedy mysleli, že Maruška půjde do adopce?

A: Na tom www. Pěstouni jsou prostě děti, který nejsou úplně vhodný adopci buďto jsou mentálně retardovaný, nebo jsou to skupiny dětí, nebo tělesný postižení, takže když jsme tam volali, tak jsme očekávali nějaký problém, jo. Já jsem to očekávala, že tam bude třeba nějaká menší fyzická vada nebo rozumíte mi, nebo náky pomalejší dítě. No, a nakonec Mařenka má úplně lehoučkou vadu, úplně zanedbatelnou, ale byl tam ten problém v tom prácu. Manželovi tomu jsem to neříkala (smích). Ten, kdyby všechno věděl, tak to není úplně dobrý s těma chlapama. Stejně ale všechno vyřizuju a zařizuju já.

E: S biologickými rodiči jste v kontaktu? Nebo máte o nich nějaké informace?

A: Vůbec nejsme ve styku. Halejte Mařenka má ještě takovej původ, že Mařenka má jinýho tatínka, protože maminka je vdaná, takže jakoby je tam nějaký otec, ale de facto je to cizí člověk, takže s nima nejsme v kontaktu. Její maminka víme, kde je momentálně už i. Ale maminka se naštěstí neozývá. Ona byla zavřená ještě ke všemu, když jsme potřebovali pas změnit, bydliště a její souhlas, tak byla maminka na Pankráci. Právě že tam ještě tenhle právní vztah není upravenej.

E: A vy v jejím životě tedy zaujímáte roli rodiče?

A: Jo jo, my to ani jinak neberem. Ona nás určitě taky. Oba dva vědí, že se nenarodili u nás a nám, ale prostě tam to nelze náck dělit. Mentálně si to vysvětluju tak, že když jste s někým v kontaktu, ať už je pokrevně příbuznej nebo ne, tak máte k němu náckou citovou vazbu kladnou zápornou a když se s ním nestýkáte, tak prostě nemáte s ním žádný citový vazby. Ani nemůžu mezi nima dělat v citový otázce rozdíly.

E: Zúčastnili jste se v rámci zařazení do pěstounství školení a kurzů?

A: No my jsme v podstatě udělali jen ten adoptivní kurz před Matýskem a pak jsme šli na psychologický testy a něco jsme si rozšířili. Takže než k nám Mařenka přišla, tak to bylo taky rychlý asi nevím 6 měsíců.

E: Jak dlouho máte v adopci syna?

A: 4 a půl roku a teď mu bude 7. Takže půjde do 1. třídy.

E: Jak byste charakterizovala vztah mezi dětmi?

A: (smích) To je velice zvláštní myslím, že maj úplně, ne, mají spíš nadstandartní vztahy bych řekla. Ano praštěj se porvou se. Ale jak třeba ve svém okolí pozoruju ty sourozenecký dvojice jiný, tak oni, jako Maruška a Matýsek se od sebe nemůžou vůbec odtrhnout jo, aniž by si dali pusu. Oni se třeba ve školce objímaj a líbaj. Teda už Matýsek opustil od toho, že by si Mařenku vzal za ženu, to už nechce. Chtěl si jí dlouho vzít za ženu, ale nevím, prostě když chci vynadat Mařence, tak se jí zastává až mě to udivuje.

Když se loučej, tak se líbaj, ale jinak se i klasicky praští a je to ona mě kousla, ona mě štípala. Nevím prostě mají se rádi a asi se vzájemně potřebovali oba dva. Takže jsou jejich vztahy lehce nadstandartní, neumím si představit, že bychom je oddělili. Byli teď třeba týden separovaný. Matýsek jel na školu v přírodě a Mařenka k babičce, abych já mohla uklidit v klidu doma. No a pravda je, že ne tolik Mařence, oni jsou každý jinak charakterově zaměřený, a další věc hraje roli z jakýho prostředí pocházejí, takže Matýsek po třech dnech na tý školce brečel za Mařenkou, po nás až zas tak ne, jako po ní. Kdežto ona za ním tak moc nebrečela.

E: Takže Matýsek přišel z dětského domova?

A: No přišel z děcáku, kdežto Maruška z těch pěstounů, sice tam byla dýl. Kdežto Matýsek šel z děcáku, první den brečel a druhý den nás miloval, takhle to tam bylo. Mařenka to měla dlouho, dlouho, že tesknila. Ona má sebevědomí, kdežto Matýsek ne. On jí víc miluje víc tím, jak je takovej prostě. Prostě jemu se stýská, on je ten, který má víc to citový, kdežto ona má sebevědomí, je si náma jistá, kdežto on si tak jistej není, jestli s námi zůstane, furt to probírá v hlavičce, Mařenka prostě to měla jinak. Prostě ty děti by neměli chodit do děcáku, ale měli ji jít do tý dočasky. Je to úplně jiný ty děti, je to lepší, nemaj stres, i když zas Mařenka navazovala dýl tu vazbu na nás, tak je to lepší. Kdežto ten Mates hned, protože ho tam nikdo nemiloval. My je bereme stejně jako naše, i přes právní status. I když hrozilo, že nám ji vezmou, tak si to nemůžete připouštět, protože byste se zhroutila. Já jsem se hroutila, když nám řekli, že nemá právně vyřešený věci a že nám ji vezmou a daj ji do dětskýho domova to si neumíte představit, to bylo hrozný. Jinam Matýsek byl teda v malý skupině v tom děcáku, vlastně to byli 4 chlapečci, spíš mladší než on a mentálně na tom byli hůř. Takže Matýsek, to se muselo s ním trochu pracovat, byl zaostalejší, ale rychle to dohonil.

E: Jak probíhal, když k Vám Mařenka přišla od přechodných pěstounů?

A: No hrozný, Mařenka brečela. Mařenka přišla 8. prosince, nám ji přivezla pěstounka, tejden u nás byla Mařenka i s pěstounkou a my všichni dohromady. Všechno bylo v pohodě, pěstounka už pak chodila poslední dva dny jenom na odpoledne. A pěstounka odjela a Mařenka začala brečet a Mařenka 14 dní brečela. Já mám fotky, jak s ní sedím na gauči a obě dvě jsme vyřízený, protože ona jenom brečela. V momentě, když jsem šla vařit nebo tak, tak byl řev a Mařenka vydržela rvát několik hodin denně. A hale někdy před těma Vánocema, možná dva dny, to bylo, kdy přestala brečet, my jsme nevěděli, co dělat, že jsme se báli, že nám ji vezmou, protože se ji u nás nelíbí, my jsme to nechápali. Brečela teda 14 dní, pak přestala, takže všude za mnou a takhle to bylo furt, akorát teda

nereagovala na mýho manžela asi měsíc, chtěl jí vzít do náruče řev, nemluvila na něj prostě nereagovala, jsme si neuměli vysvětlit. Tak jsme zas byli smutný no a pak přišel zvrát a vlezla do lavoru na hračky a natáhla ručičky, že chce vyndat úplně poprvé a od té doby už k němu přišla a probíhala mezi nima normální komunikace. To byla vlastně chyba toho systému i, že byla u těch pěstounů tak dlouho, že se na ně tak navázala, to ještě pomímám to, že jí ty pěstouni taky nechtěli dát, ona byla báječná, šikovná, chytrá, krásná. Ale ona se na ně tak navázala, že ten začátek byl peklo. Pro ni to muselo být taky peklo. Ale Matýsek miluje miminka, takže oni spolu komunikovali hned, to má asi z děčáku. Každý mají dokonce svoji postel, ale furt spí spolu.

E: Mluvila jste předtím o malé vadě, kterou Mařenka má?

A: No vlastně má u oka znamínko, jinak je strašně krásný miminko, teď už holčička. To chodíme na kontroly, ale je to úplně zanedbatelný. Ale jinak je kouzelná, je drzá jak opice, ukecaná, prostě kouzelná.

E: Byli jste předtím u přechodných pěstounů, než k Vám Mařenka přišla?

A: No my jsme tam vlastně 3 měsíce jezdili celá rodina. Takže se s Matýskem znali, než k nám přišla.

E: Jak přistupujete k dětem i z hlediska výchovy?

A: Nedělám žádný rozdíl jo, mám třeba jiný výchovný metody než manžel, ale nemá to nic společného s tím, jestli jsou ty děti biologický nebo adoptovaný. Tam je to prostě tak, že každý má jiný potřeby, Matýsek měl třeba větší potřeby, byl zaostalejší, protože byl v tom děčáku, kdežto Mařenka, díky skvělé péči nepotřebuje nák extra rozvoj, spíš krotit je divoká, stejně jako jsem byla já. Matěj poslechne a Mařenka tříkrát a stejně ne. Ale je to jako bych měla prostě svoje děti, žádný rozdíl.

E: Jak Vás přijalo širší okolí jako pěstouna a adoptivního rodiče?

A: Marně přemýšlím a nikdo žádný problém neměl, asi bych řekla, rodina to vzala úplně v pohodě, moje i manželova. Kamarádka moje má taky adoptovaný děti. Oni jsou prostě naše a nepřistupujeme k tomu jinak, nedáváme tomu žádný jiný varianty. Sice se nám nenarodili, ale jsou naše.

E: Mařenka teď navštěvuje mateřskou školku? Jak se jí pracuje v kolektivu?

A: Matěj byl úplně v klidu s dětma. U Mařenky jsem měla strach, aby děti nebyli ošklivý kvůli tomu oku, ale ne. A Mařenka, protože je divoká doma, tak jsem měla obavy, ale učitelka mi tvrdí, že Mařenka nejhodnější ze třídy ((smích)). Oni jsou oba teda poloviční Romové, ale není to nijak vidět, takže všude jsou v pohodě a my to nijak neřešíme. I jako s dětma všechno, úplně normální prostě. Jinak hlavně teda Mařenka je mi strašně podobná,

i okolí si to myslí, že je moje biologická dcera. Měli jsme strašný štěstí prostě, my jsme si nedávali žádný požadavky na dítě a takhle se nám povedli oba dva, jsou prostě skvělý a zdravý.

E: Jak dlouho trvalo, než k Vám děti přišli?

A: Já si myslím, že to není nějak složitý, ale my jsme především neměli na děti skoro žádný nároky, spousta lidí, si vybírá a má nesmyslný nároky. A pánbůh se nám odvděčil si myslím, protože máme úžasný děti, jsme byli odměněný za to prostě. Jako fakt máme štěstí, jsem si říkala, jestli by jsme měli štěstí i po třetí, to už nevím. Vlastně jsme končili školení, dělali jsme testy a asi za měsíc nám volali, že mají chlapečka. Jeli jsme se kouknout na něj a za chvíli jsme ho měli doma, chtěli jsme ho hned jak jsme ho viděli. Vlastně jsme se na něj jeli kouknout a za týden jsme si ho odvezli, než se vyřídili papíry. Asi za rok nám volali, že mají dvojčata, jestli by jsme je nechtěli, ale pak to dopadlo, tak že jsme si je nevzali, protože j už jsem starší a dvojčata, nevím jestli bych zvládla. Manžel byl zklamanej, on chtěl hlavně těm dětem pomoci, ale i ta paní z tý sociálky strašně tlačila na pilu, a nakonec jsem prostě musela říct ne. Manžel byl strašně smutnej, ale jeho motivace byla to pomoci těm dětem, já to měla pade na pade, taky pomoci, ale i jsem chtěla sourozence pro toho Matěje. Ale potom jsem si našla za nějaký čas Mařenku a měli jsme Mařenku.

E: Jak byste charakterizovala Váš vztah s manželem?

A: (smích) Zase jako si myslím, že to je standartní jako ve všech rodinách. Máme víc práce, než když jsem ty děti neměla, takže pracuju často do noci, takže sexuální život je takovej, že jsme rádi, když se jednou za týden sejdeme v posteli, ale myslím, že je to stejný jako, když se Vám narodí dítě prostě. Hale máme to dobrý, ale já do noci prostě pracuju, tak je míň času. Teď jsme nedávno uvažovali, co jsme dělali v sobotu a neděli, když jsme neměli děti a nemohli jsme si vzpomenout ((smích)). Měli jsme na sebe víc času určitě. Ten vztah se změnil, ale prostě to všude, když máte děti.

E: A jak se shodujete ve výchově dětí?

A: My se jako nehádáme ve smyslu řev, ale máme každej jiný výchovný metody. Já jsem vlastně s těma dětma většinu času já. Já je vyzvedávám ze školky vozím na kroužky, protože manžel má práci, kde končí v šest nebo osm večer, takže jsem s nima já ty tři hodiny po tý školce. Přijde domů a teď by se s nima cimal a tak dále, ale já už jsem taková tvdrá, říkám jim ať se jdou umejt a tohle a tohle, protože já už jsem s nima 4 hodiny v kuse. Nebo jsme se hádali, když byl Matýsek malej, protože byl hodně vzteklej a já už odpoledne, když se mi vztekl po 20. za ten den, tak jsem mu prostě řekla, chceš ten rohlík,

ta si ho vem a manžel hned, že to takhle nemůžu, čímž jsem argumentovala až s ním bude celý den, tak mu ten rohlík taky dá ((smích)) takže takhle se občas hádáme, ale jako každé máme jiný výchovný metody. Manžel je možná trochu přísnější, já jim toho asi povolím víc, jak jsem s nima celý den.

E: Takže žádný větší konflikt u Vás nenastal?

A: Jako v té výchově si myslím, že ne. Jako měli jsme s manželem konflikt v partnerství, že to vypadalo na rozvod. U soudu chtěli, aby Mařenka šla do dětského domova kvůli té právní situaci, že nám ji sebere, to bylo hrozný. Manžel prostě se hroutil, vždycky to drží ženská, já jsem vlastně všechno obvolávala a řešila to přes sociálku. Manžel vlastně ječel, že je to moje vina, protože jsem si Mařenku vzala bez toho, aby byla právně volná. Hale za normální situace by sme ještě rok a půl čekali no a já už mám 45 let a nemám zase na to rok a půl čekat, ale prostě proč bychom si Mařenku nevzali, jako, i když měla špatnou právní situaci, takže než se to vyřešilo tak ten konflikt trval asi 6 týdnů. Ale ústně jsme to přes sociálku vyřešili, manžel to vlastně měl za vinu mě, že se tohle stalo, ale teď už je to v pohodě, máme krásný a zdravý děti. Prostě to byl vlastně jedinej náš konflikt, jinak se zas tak diametrálně v ničem nelišíme. Fakt jsme prostě běžná, normální rodina.

E: Vidáte se s jinými pěstouny nebo adoptovanými rodiči.

A: Jo jako mám kamarády s adoptovanejma dětma, s těma se scházíme často, ale s pěstounama teda, jsem si nikdy nevyměnila na těch školeních číslo s žádnou maminkou. Já si hlavně myslím, že ty děti zachraňují ty vztahy. To jsou šílený procesy s umělým oplodněním a podobně, takže to dítě je požehnání. My by sme se asi nerozvedli teda kdyby to dítě nevyšlo, ale nevím.

E: Udržovali děti s Vámi oční kontakt, když k Vám přišli?

A: Matýsek třeba nechtěl spát v klecový postýlce, když k nám přišel první den, hrozný řev a prostě usnul manželovi na břicho a od druhýho dne byl hrozná opička, takže neuhýbal pohledem a udržoval oční kontakt a byl na nás navěšenej. Jediný teda co měl, tak prostě si myslím, že v tom děčáku jim spadl na zem, já jsem ho totiž nemohl vůbec přebalovat ve vejšce, takže jsem měla přebalovák, a to prostě byl řev, musela jsem ho přebalovat vždycky na zemi. Takže si myslím, že jim musel spadnout, ale to už se nedozvím. To byla panická hrůza z přebalovacího pultu. To je rozdíl právě, to maj ty děti z toho děčáku. On třeba prostě Matýsek poslouchal, řeklo se, že se půjde jíst a Matýsek si sednul a seděl v pozoru

E: Jak řeší stresové situace nebo vystavení se menšímu stresu?

A: Žalují na sebe, když se mlátěj třeba. Ale jako Mařka utíká, ale Mates třeba ten řve, ale jde. Ale jako nejsou vystaveni stresovým situacím a ty menší řeší jenom nějakejma nevím, že brečej, ale není to neadekvátní. Děti nejsou ani nemocný, Matýsek měl jenom jednou horečku a neštovice, jinak je zdravěj a Maruška jenom neštovice, jinak jsou prostě zdravý, vopravdu nic.

E: Chodí na logopedii nebo měli vadu řeči?

A: Matýsek měl chodit na logopedii, ale mě se ta paní nelíbila, tak jsme se učili doma a vlastně sykavky měl a r a ř a teď už neumí jenom ř, ale já to ještě zlomím, jinak je šikovnej

E: Jaký jste měla vztah s Vaší matkou?

A: Víte co, my jsme s mojí matkou stejný, teď ke stáru se to hodně spravilo, já jsem taky asi nebyla hodný dítě. Maminka to se mnou asi taky neměla lehký a vycházíme spolu dobře, ale citovou vazbu jsme měli silnou, i když jsme si v pubertě šli po krku, já jsem dominantní a ona taky. V pubertě jsem maminku ráda neměla, ale prostě to bylo tou pubertou, spíš jsem s ní jako nevyházela, tím, jak jsem chtěla po svým všechno.